

**Anna Salonen**

**LASTEN SOSIO-EMOTIONAALINEN KEHITYS JA  
VAIKEUKSIEN TUNNISTAMINEN PÄIVÄHOIDOSSA**

**Kysely peruspalvelukuntayhtymä Kallion lastentarhanopettajille**

**Opinnäytetyö  
CENTRIA AMMATTIKORKEAKOULU  
Sosiaalialan koulutusohjelma  
Tammikuu 2014**

**TIIVISTELMÄ OPINNÄYTETYÖSTÄ**

<b>Yksikkö</b> Ylivieskan yksikkö	<b>Aika</b> Joulukuu 2013	<b>Tekijä/tekijät</b> Anna Salonen
<b>Koulutusohjelma</b> Sosiaalialan koulutusohjelma		
<b>Työn nimi</b> LASTEN SOSIO-EMOTIONAALINEN KEHITYS JA VAIKEUKSIEN TUNNISTAMINEN PÄIVÄHOIDOSSA. Kysely peruspalvelukuntayhtymä Kallion lastentarhanopettajille		
<b>Työn ohjaaja</b> Kirsi Herranen-Somero		<b>Sivumäärä</b> 52 + 4
<b>Työelämäohjaaja</b> Heljä Lumiaho		
<p>Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää työntekijöiden tietoa lasten sosio-emotionaalisesta kehityksestä ja sen vaikeuksista, sekä selvittää tukevatko lastentarhanopettajien toimintatavat suotuisaa kehitystä. Lisäksi tarkoituksena oli selvittää lisäkoulutustarpeita. Opinnäytetyö oli osa Lapsen hyvä arki 2 – hanketta.</p> <p>Tutkimus oli kvantitatiivinen kyselylomaketutkimus. Kohdejoukko oli peruspalvelukuntayhtymä Kallion alueella kunnallisissa päiväkodeissa työskentelevät lastentarhanopettajat. Aineisto kerättiin internet-pohjaisella Webropol-ohjelmalla keväällä 2012. Kyselyyn vastasi 27 ja vastausprosentiksi muodostui 50%. Vastaukset analysoitiin Webropol-ohjelmalla ja aineistosta tehtiin SWOT-analyysi. Avoimet vastaukset analysoitiin luokittelun avulla.</p> <p>Tutkimuksen keskeiset tulokset on koottu SWOT-analyysiin, jossa kartoitetaan vahvuudet, heikkoudet, mahdollisuudet ja uhat. Tutkimuksessa kävi ilmi, että monet asiat ovat hyvin, mutta myös kehitettäviä asioita on. Työntekijät halusivat lisäkoulutusta etenkin aggressiivisuudesta.</p> <p>Yllättävää oli, että kaikki ne asiat eivät toimineet, joihin oli koulutuksella panostettu. Näitä olivat esimerkiksi erilaisten sosio-emotionaaliseen kehityksen tukemiseen tarkoitettujen menetelmien käyttö ja toimiva omahoitajajärjestelmä. Työntekijöiden mielestä toiminta oli kasvatuskumppanuuden mukaista. Kuitenkaan huolenaiheita ei aina otettu vanhempien kanssa puheeksi.</p> <p>Jatkotutkimusaiheiksi nousivat: 1) Miksi omahoitajajärjestelmä ei toimi? sekä 2) Kuinka työntekijät ymmärtävät kasvatuskumppanuuden?</p>		
<b>Asiasanat</b> kasvatuskumppanuus, lapset, päivähoito, sosio-emotionaalinen kehitys, SWOT-analyysi, tunnistaminen, tukeminen, varhaiskasvatus		

## ABSTRACT

<b>CENTRIA UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES</b> Ylivieska unit	<b>Date</b> December 2013	<b>Author</b> Anna Salonen
<b>Degree programme</b> Degree programme of Social Services		
<b>Name of thesis</b> CHILDREN'S SOCIAL-EMOTIONAL DEVELOPMENT AND IDENTIFYING DIFFICULTIES IN DAY-CARE. A questionnaire to the kindergarten teachers of peruspalvelukuntayhtymä Kallio.		
<b>Instructor</b> Kirsi Herranen-Somero		<b>Pages</b> 52 + 4
<b>Supervisor</b> Heljä Lumiaho		
<p>The purpose of this thesis was to study children's social-emotional development and its difficulties. In addition, it was studied whether the working methods of the kindergarten teachers support favorable development of the child. Furthermore, one goal was to find out in which areas further education would be needed. The thesis was a part of "Lapsen hyvä arki 2"- project.</p> <p>The study was carried out as a quantitative questionnaire. The target group was the kindergarten teachers working in the municipal kindergartens in the area of Kallion peruspalvelukuntayhtymä. The material was collected with the help of an internet based program Webropol during the spring 2012. Altogether 27 persons replied to the questionnaire and thus the total response rate was 50. The answers were analyzed with Webropol and a SWOT-analysis was conducted. The open questions were analyzed with the help of classification.</p> <p>The main results of the study were collected in the SWOT-analysis in which the strengths, weaknesses, opportunities and threats were analysed. The study indicated that many things were working well but there was room for improvements. The employees wanted further training especially on the topic of aggression among children.</p> <p>Surprisingly some methods that had been emphasized in the education did not work in real life. Examples of these methods were the system of individual caretakers and the methods designed to support the social-emotional development. In the employees' opinion the methods used in the kindergarten support the idea of educational partnership but worries concerning the child were not always discussed with the parents.</p> <p>Topics that could be studied further are 1) "Why does the system for individual caretakers not work" and 2) "How do the employees understand the educational partnership".</p>		
<b>Key words</b> Early childhood education, educational partnership, children, day care centre, identification, social-emotional development, support, SWOT-analysis		

## ESIPUHE

Lapsi jota ivataan, oppii pelkäämään.

Lapsi, jota arvostellaan, oppii tuomitsemaan.

Lapsi jota petetään, oppii pettämään.

Lapsi, joka kohtaa vihamielisyyttä, oppii hyökkäämään.

Lapsi, joka saa hellyyttä, oppii rakastamaan.

Lapsi, jota rohkaistaan, oppii luottamaan itseensä.

Lapsi joka saa tuntea totuuden, oppii ymmärtämään totuutta.

Lapsi, jota kiitetään, oppii olemaan kiitollinen.

Lapsi, joka näkee annettavan omasta muille, oppii olemaan huomaavainen.

Lapsi, joka saa tietoa, oppii tuntemaan viisauden.

Lapsi, jota kohtaan tunnetaan kärsivällisyyttä, oppii olemaan pitkämielinen.

Lapsi joka elää onnellisena, löytää rakkauden ja kauneuden."

(Ronald Russell)

**TIIVISTELMÄ**  
**ABSTRACT**  
**ESIPUHE**  
**SISÄLLYS**

<b>1 JOHDANTO</b>	<b>1</b>
<b>2 LASTEN SOSIO-EMOTIONAALINEN KEHITYS JA SEN VAIKEUDET</b>	<b>3</b>
2.1 Sosio-emotionaaliset vaikeudet	4
2.2 Sosio-emotionaalisten vaikeuksien tunnistaminen	5
<b>3 LASTEN SOSIO-EMOTIONAALISEN KEHITYKSEN TUKEMINEN PÄIVÄHOIDOSSA</b>	<b>8</b>
3.1 Kasvatuskumppanuus	8
3.2 Aikuisen emotionaalinen saatavillaolo	9
3.3 Vertaissuhteet	10
3.4 Strukturi	11
3.5 Arjen toimintamallit: omahoitajuus ja pienryhmätoiminta	12
3.6 Tunnetaitojen tukeminen	13
3.7 Menetelmiä kehityksen tukemiseksi	14
3.7.1 Askeleittain	14
3.7.2 Hoivaava vuorovaikutusleikki	15
3.7.3 Muksuoppi	17
3.7.4 Tunnemuksu ja Mututoukka	18
<b>4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN</b>	<b>20</b>
4.1 Kohdejoukon valinta	21
4.2 Tutkimuskysymykset ja tutkimusmenetelmä	21
4.3 Kyselylomakkeen laadinta	22
4.4 Aineiston keruu	25
4.5 Aineiston analyysi	26
4.6 Tulosten esitleminen	27
4.7 Aikaisemmat tutkimukset	28
<b>5 TUTKIMUSTULOKSET</b>	<b>32</b>
5.1 Taustatiedot	32
5.2 Menetelmien tuntemus ja käyttäminen	33
5.3 Arjen keinot sosio-emotionaalisen kehityksen tukemiseksi	34
5.4 Vaikeuksien havaitseminen ja niihin puuttuminen	36
5.5 Lisäkoulutustoiveet	38
<b>6 JOHTOPÄÄTÖKSET</b>	<b>39</b>
<b>7 POHDINTA</b>	<b>43</b>
<b>LÄHTEET</b>	<b>50</b>
<b>LIITTEET</b>	
<b>TAULUKOT</b>	
TAULUKKO 1. Vastaajien pohjakoulutus	32

TAULUKKO 2. Menetelmien tunteminen ja niiden käyttäminen	34
TAULUKKO 3. Mitä käytetään tuen tarpeen selvittämiseksi	37
TAULUKKO 4. SWOT-analyysi	42

## 1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni käsittelee lasten sosio-emotionaalisia vaikeuksia ja niiden tunnistamista päivähoitossa. Lasten sosio-emotionaaliset vaikeudet ovat hyvin laaja aihe, joten olen rajannut työni koskemaan sosio-emotionaalisten vaikeuksien tunnistamista päivähoitossa ja työntekijöiden arjen toimintatapoja kehityksen tukemiseksi. Työskennellessäni päiväkodeissa olen kohdannut lapsia, joilla on sosio-emotionaalisia vaikeuksia. Jäin pohtimaan, huomaavatko työntekijät nykyisen kiireen keskellä niitä lapsia, joiden vaikeudet ilmenevät sisäänpäin kääntyvästi. Tein erityispedagogiikan opinnoissa esseen tunne-elämän häiriöistä, jonka jälkeen ryhdyin pohtimaan, olisiko aiheesta opinnäytetyöksi. Tutkimukseni aihe tuli siis itseltäni, mutta sille oli tarvetta myös työelämän puolelta.

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää työntekijöiden tietämystä sosio-emotionaalisesta kehityksestä ja sen vaikeuksista sekä kartoittaa mahdollisia lisäkoulutustarpeita. Tutkimuskysymyksiksi muodostuivat: 1) Tukevatko lastentarhanopettajien toimintatavat lasten suotuisaa sosio-emotionaalista kehitystä? sekä 2) Tunnistavatko lastentarhanopettajat lasten sosio-emotionaalisen kehityksen vaikeuksia sekä mistä aiheeseen liittyvästä asiasta he haluavat lisäkoulutusta?

Kysely toteutettiin peruspalvelukuntayhtymä Kallion alueella kunnallisissa päiväkodeissa toimiville lastentarhanopettajille. Tein itse tutkimuksessa käytetyn kyselylomakkeen, koska valmista lomaketta tarkoitukseeni ei ollut. Kyselylomakkeen pohjana toimivat teorian lisäksi Päivi Pihlajan kontekstianalyysi (Pihlaja 2001) sekä Tunne minut! Turva ja tunteet lapsen silmin -kirja (Kanninen & Sigfrids 2012).

Työn teoria-osassa käsitellään lasten sosio-emotionaalista kehitystä ja sen vaikeuksia sekä vaikeuksien tunnistamista. Lasten sosio-emotionaaliset vaikeudet on määritelty

eri tavoin riippuen yhteisöstä ja siitä käytetään eri nimityksiä. Käsittelen aihetta erityispedagogiikan näkökulmasta. Päivähoidon työntekijällä on tärkeä rooli lapsen sosio-emotionaalisen kehityksen tukemisessa. Työn lähtökohtana ovat työntekijän toimintatavat, joilla hän voi vaikuttaa lapsen suotuisaan sosio-emotionaaliseen kehitykseen.

Yksi tärkeä tavoite työlläni on nostaa esille lasten sosio-emotionaaliset vaikeudet. Tällä osa-alueella erityistä tukea tarvitsevien lasten määrä on kasvanut nopeasti. Silti sosio-emotionaaliseen kehitykseen tukea tarvitsevat lapset saavat vähän päivähoidon ulkopuolista tukea (Pihlaja, Rantanen & Sonne 2010, 27). Siksi päivähoidon henkilöstön perehtyneisyys lasten sosio-emotionaaliseen kehitykseen ja sen tukemiseen on erityisen tärkeää.

Valtakunnallisen esiopetussuunnitelman tavoitteissa ei ole erikseen sosio-emotionaalisen kehityksen tukemista. Se on kuitenkin nostettu omana osa-alueena esille Kallion esiopetussuunnitelmassa. Kallion alueella on siis huomattu sosio-emotionaalisen kehityksen tukemisen tärkeys. Toivon tästä työstä olevan tukea koko varhaiskasvatuksen kentälle sosio-emotionaalisen kehityksen tukemisen kehittämiseen.



## 2 LASTEN SOSIO-EMOTIONAALINEN KEHITYS JA SEN VAIKEUDET

Sosiaalisuus liittyy ihmisten välisiin suhteisiin ja yksilön sekä ympäristön väliseen vuorovaikutukseen. Se on toisten ihmisten huomioonottamista ja heidän kanssaan yhdessä toimimista. Sosiaalinen kehitys jatkuu läpi elämän ja elämän eri vaiheissa vastaan tulevat uudet haasteet sekä voimavarat. Yksilön ja yhteisön välisen vuorovaikutuksen avulla ihminen kasvaa oman yhteiskuntansa täysivaltaiseksi jäseneksi. Hän oppii huomioimaan muut ihmiset sekä yhteiskunnan normit ja rajoitukset. Terve sosiaalisuus edellyttää, että ihminen tietää olevansa yksilö, joka kuuluu tiettyyn yhteisöön. Sosiaalinen minä kasvaa hyvän itsetunnon ja itsetuntemuksen sekä aikuisiin ja lapsiin olevien hyvien suhteiden avulla. (Pihlaja 2004.)

Tunteet ovat keskeinen osa ihmisyyttä ja ohjaavat toimintaamme sekä päätöksiämme monin tavoin. Tunteiden kuuleminen, ilmaiseminen ja käsitteleminen ovat tärkeitä. Pienen lapsen tunnekokemukset liittyvät perustarpeiden tyydyttämiseen ja ensimmäisenä eriytyvät mielihyvän ja mielihänen tunteet. Tunteille on aina syy ja ne on otettava vakavasti. Tunteilla on suurempi rooli lapsuudessa kuin aikuisena. Kasvatuksen ja sosiaalisten kokemusten avulla lapsi oppii hallitsemaan tunteita. (Kempainen 2000, 1-4.) Tunteet vaikuttavat kokemuksiimme, kuten myös kokemuksemme tunteisiin. Varhaiskasvatusikäinen lapsi opettelee tunteiden tunnistamista ja nimeämistä. Emotionaalinen kehitys liittyykin tunteiden tunnistamiseen, nimeämiseen, ilmaisuun ja tulkintaan. (Pihlaja 2004.)

Sosiaalinen ja emotionaalinen kehitys ovat kiinteästi yhteydessä toisiinsa. Niiden välille voi tehdä lähinnä teoreettisia eroja, sillä kehityksen eri osa-alueet liittyvät vahvasti toisiinsa. (Kallio & Pihlaja 2005, 3.) Sosio-emotionaalisella kehityksellä on vaikutusta myös esimerkiksi kognitiiviseen kehitykseen. Varhaislapsuuden sosio-emotionaalinen kehitys on erityisen merkittävää, sillä se luo perustan myöhemmälle

kehitykselle. Lapsen ympäristö voi altistaa ongelmille tai toimia suojaavana tekijänä. (Pihlaja 2004.)

Lasta suojaavat tekijät liittyvät lapseen ja hänen läheisiinsä sekä siihen ympäristöön, missä lapsi kasvaa. Läheisen aikuisen läsnäolo ja emotionaalinen tuki vähentävät vaikeiden kokemusten vaikutusta. Lapsen kasvun ja kehityksen riskitekijät liittyvät myös perheeseen, yksilöön ja ympäristöön. Näitä ovat esimerkiksi vanhempien masennus tai hankala elämäntilanne. Lapsen psyykkisille ongelmille on yhteistä kasvuympäristössä olevien ihmissuhteiden vaikeus. Tämä tarkoittaa, että vanhemmat eivät pysty vastaamaan lapsensa tarpeisiin. Toiset lapset tarvitsevat enemmän ja vanhemman voi olla vaikea vastata tähän tarpeeseen. (Pihlaja 2004.)

### **2.1. Sosio-emotionaaliset vaikeudet**

Lasten sosio-emotionaalisille tuen tarpeelle on useita eri nimiä. Se, mitä nimitystä siitä käytetään, riippuu yhteisöstä. Esimerkiksi psykiatriassa puhutaan masennuksesta ja koulussa käytöshäiriöistä. Varhaiskasvatuksessa puhutaan yleisesti sosio-emotionaalisista vaikeuksista. (Pihlaja 2001.) Lapsen sosio-emotionaaliset vaikeudet näkyvät tunteiden ilmaisussa tai sosiaalisessa toiminnassa sekä vuorovaikutuksessa (Pihlaja 2004). Sosio-emotionaaliset vaikeudet voivat olla myös seurausta esimerkiksi kielellisistä ongelmista (Heinämäki 2000, 61–64).

Sosio- emotionaaliset vaikeudet voivat näkyä toiminnan vaikeutena eri tilanteissa tai tilanteesta toiseen siirryttäessä. Ne ilmenevät monin eri tavoin, esimerkiksi oppimisvaikeuksina, heikkona itsetuntona, arkuutena, ylivilkkautena, aggressiivisuutena, uhmakkaana käytöksenä tai pelkoina. Ongelmat näkyvät kontaktien solmimisessa, toisten lasten kanssa toimimisessa sekä leikkimisen vaikeudessa. Lapsen voi olla vaikeaa olla vuorovaikutuksessa aikuisten tai muiden ryhmän lasten kanssa. Lapsi voi

vaikuttaa tunteettomalta, eikä pysty asettumaan toisen rooliin. Tunteiden havainnointi ja kontrolloiminen voivat olla vaikeita. (Pihlaja 2004.)

Tyypillisesti ongelmien ajatellaan olevan lapsella ja tukitoimet kohdistetaan lapseen yksilönä. Kuitenkin sosio-emotionaaliset ongelmat tarvitsevat otollisia olosuhteita syntyäkseen ja jatkuakseen. (Pihlaja 2004.) Ympäristö määrittää sen, milloin kyse on ongelmasta, eli mikä on poikkeavaa. Sillä on myös tärkeä rooli siinä, millaiseksi lapsi kasvaa. Sosio-konstruktivistisen käsityksen mukaan lapsen kasvuun ja kehitykseen vaikuttavat ympärillä olevat ihmiset, kulttuuri sekä kulttuurin arvot ja tavat. Lapsi nähdään osana laajempaa ympäristöä, eikä pelkkä lapsen ongelmien määrittelemisen välttämättä johda haluttuun lopputulokseen. Sosiaalisella ympäristöllä on merkittävä osuus lapsen kasvuun ja kehitykseen. (Pihlaja 2001.)

Yksilöllisen mallin mukaan sosio-emotionaaliset ongelmat luokitellaan sisäänpäin ja ulospäin suuntautuviksi. Ulospäin suuntautuneet ongelmat häiritsevät ympäristöä enemmän. Tällöin lapsen ongelmat näkyvät kiukunpuuskinä ja aggressiivisina ilmauksina. Sisäänpäin suuntautuneet ongelmat eivät häiritse ympäristöä yhtä selvästi. Tällöin ongelmat näkyvät pelokkuutena, arkuutena ja ahdistuksena. (Kallio & Pihlaja 2005, 3-4.) Varhaiskasvattajan tulee selvittää lapsen tuen tarve, jos lapsella huomataan esimerkiksi jotakin seuraavista: pitkään jatkuva oireilu ja taantumisen, lapsen poikkeava tunneilmaisu, lapsi ei osaa leikkiä, lapsi ei ymmärrä toisten tunteita ja nauttii toisten hädästä, lapsi elää eri maailmassa, lapsen käytös vieroksuttaa toisia tai lapsella on outoja ja suuria pelkoja. (Pihlaja 2004.)

## **2.2 Sosio-emotionaalisten vaikeuksien tunnistaminen**

Kasvatuskumppanuus on tärkeää lapsen tuen tarpeen havaitsemiseksi ja tukitoimien järjestämiseksi. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2005) todetaan, että lap-

sen erityisen tuen tarpeen arvioinnin pohjana ovat vanhempien ja kasvatushenkilöstön havainnot sekä aikaisemmin todettu tuen tarve. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 35). Lapsen normaalin kehityksen tunteminen on edellytys tuen tarpeen havaitsemiselle. Kasvattajan täytyy osata erottaa ne vaikeudet, jotka kuuluvat normaaliin kehitykseen niistä, joihin tulee puuttua. Varhaiskasvatuksessa havainnointi ja kehityksen etenemisen seuraaminen ovat päivittäistä toimintaa. (Heinämäki 2005, 10–11.)

Ongelmiin tulee puuttua heti, kun niitä havaitaan. Tuen oikea ajoitus on tärkeää, sillä liian myöhäinen puuttuminen voi vaatia paljon enemmän panostusta. Varhainen puuttuminen on inhimillistä, mutta myös taloudellista. (Heinämäki 2005, 10–11.) Arvioinnin tueksi voidaan hankkia asiantuntijalausunto, mutta tukitoimet tulee aloittaa heti, kun niiden tarve havaitaan. Tuen tarpeen kasautumista ja pitkittymistä pitää ehkäistä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 35.) Tutkimusvaihe ja lapsen tuen tarpeen arviointiprosessi voivat viedä kauan, joten on tärkeää, että varhaiskasvatuksen henkilöstö tunnistaa lapsen tuen tarpeen arjen tilanteissa (Heinämäki 2005, 10–11).

Tuen tarpeeseen vaikuttaa aina lapsen ympäristö. Työntekijöiden tulee miettiä tuen tarvetta arvioidessa myös omia toimintatapojaan ja ryhmän toimintaympäristöä. Työntekijöiden tulee miettiä, onko asia sellainen, johon lapsi tarvitsee erityistä tukea, vai onko se osa lapsen persoonallisuutta. Täytyy aina muistaa, että tuen tarve ei ole lapsen pysyvä ominaisuus. Siihen vaikuttaa aina se toimintaympäristö, jossa lapsi toimii. Tuen tarve voi johtua myös jostakin ohimenevästä ilmiöstä, kuten vanhempien avioerosta. (Heinämäki 2004, 22–23.) Lapsi voi tarvita tukea johonkin asiaan päivähoidossa, mutta ei kotona. Kotona tarvittava tuki ei myöskään välttämättä näy päivähoidossa.

Tuen tarpeen arvioinnissa mietitään, missä tilanteissa ja ympäristöissä lapsi tarvitsee tukea. Lapsesta tulee luoda kokonaiskuva, jossa otetaan huomioon myös vahvuudet ja kiinnostuksen kohteet. Tukitoimet tulee toteuttaa mahdollisuuksien mukaan yleisten varhaiskasvatuspalvelujen yhteydessä, niin että lapsi toimii osana ryhmää ja hänen sosiaalisia suhteita tuetaan. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 36.) Tuen tulee olla perhettä kunnioittavaa, avointa ja tukea antavaa. Se ei saa olla leimaavaa. Lisäksi arvioinnin tulee olla avointa. (Heinämäki 2005, 10–11.)

### 3 LASTEN SOSIO-EMOTIONAALISEN KEHITYKSEN TUKEMINEN PÄIVÄHOIDOSSA

Vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö, kasvatuskumppanuus, on sosio-emotionaalisen kehityksen tukemisessa erittäin tärkeää. Kehityksen tukemiseen on olemassa erilaisia menetelmiä, mutta ensiarvoisen tärkeää on erilaisten taitojen opettaminen ja oppimisen tukeminen arjessa. Tuokioilla voidaan opetella taitoja, mutta taidot tulee siirtää myös kaikkeen arkiseen toimintaan. Aikuisen tehtävänä on luoda ryhmän ilmapiiri sellaiseksi, että jokainen lapsi tuntee olonsa turvalliseksi ja saa myönteisiä kokemuksia muun muassa ryhmässä toimimisesta. Sääntöjen ja päivärhythmin tulee olla selkeitä. Aikuisen tulee olla aidosti läsnä sekä tukea lasten keskinäisiä suhteita. Aikuiset ovat roolimalleja lapsille, joten heidän tulee käyttäytyä sen mukaan. Lapsi vaistoa hyvin aikuisten väliset jännitteet sekä ryhmän yleisen tunneilmapiirin.

#### 3.1 Kasvatuskumppanuus

Kasvatuskumppanuudella tarkoitetaan lapsen vanhempien ja päivähoidon henkilöstön tekemää yhteistyötä, jonka tarkoituksena on tukea lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista. Lapsen vanhemmat ja varhaiskasvattaja ovat tasavertaisia, mutta vastuu kasvatuskumppanuuden toteuttamisesta on kuitenkin päivähoiton henkilöstöllä. Työntekijällä on koulutuksesta saamansa tieto ja taito, kun taas vanhemmat ovat oman lapsensa asiantuntijoita. Päävastuu kasvatuksesta on aina lapsen vanhemmilla. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 31–32.) Kasvatuskumppanuuden periaatteita ovat kuuleminen, kunnioitus, luottamus ja dialogi (Kaskela & Kekkonen 2007, 32–38).

Kasvatuskumppanuus on erityisen tärkeää, kun lapsi tarvitsee tukea kasvuun, kehitykseen tai oppimiseen (Heinämäki 2004, 29). Yksi kasvatuskumppanuuden tavoitteista on tunnistaa mahdollisimman varhain lapsen tuen tarve (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 31–32). Lapsen vanhempien kanssa käytyjen keskustelujen avulla luotu luottamuksellinen suhde helpottaa tuen tarpeen esille ottamista. Työntekijän tulee toimia niin, että lapsen vanhempien luottamus henkilöstön kykyyn ja tahtoon auttaa lasta säilyy myös silloin, kun lapsella on erityisen tuen tarvetta. (Kaskela & Kekkonen 2007, 46–47.)

### **3.2 Aikuisen emotionaalinen saatavillaolo**

Pieni lapsi tulkitsee tunneilmapiiriä ja tunneilmaisuja puhuttua kieltä paremmin. Lapsi alkaa käyttää toisella ikävuodella kieltä kommunikoinnin välineenä, mutta aikuisen elekieli ja ilmeet ovat edelleen tärkeitä. Emotionaalisesti läsnäoleva vuorovaikutus onkin erityisen tärkeää pienen lapsen aikuissuhteissa. Emotionaalinen saatavillaolo ennustaa turvallista kiintymyssuhdetta ja sosiaalista kyvykkyyttä. (Salo 2012.) Ongelmat kiintymyssuhteessa voivat aiheuttaa muun muassa sosio-emotionaalisia vaikeuksia (Kalland 2005).

Kykyä reagoida lapsen tunnekielellä kutsutaan sensitiivisyydeksi. Aitojen myönteisten tunteiden osoittaminen lapselle merkitsee lapselle enemmän kuin aikuisen tietoinen pyrkimys olla turvallinen. Lapsi huomaa, jos aikuisen tunteet eivät ole aitoja. Hän voi myös tulkita väärin vihamieliseksi vähäeleisen ja totisen aikuisen. Lapsi hakee aikuisen reaktioista vahvistusta kokemuksilleen. Ilman tätä sosiaalista peilailua lapsen tunnesäätely ei kehity riittävästi. Kahdenkeskisen vuorovaikutuksen laadun lisäksi lapsi aistii ryhmän yleisen tunneilmapiirin. (Salo 2012.)

Aikuisen täytyy hallita omat kielteiset tunteensa. Jatkuva ärtyneisyys ja kiukku voivat haitata lapsen omaa tunnesäätelyä. Lapselle tulee sanoittaa tunteet, eikä näyttää niitä esimerkiksi huutamalla. Mikäli aikuinen menettää malttinsa, pitää asiasta keskustella lapsen kanssa mahdollisimman pian. Emotionaalisesti saatavilla oleva aikuinen havaitsee ja huomioi lapsen aloitteet sosiaaliseen kanssakäymiseen. Kieltojen tulee olla perusteltuja ja johdonmukaisia, eikä aikuisen tule turhaan rajata lasta fyysisesti. Kieltoja ei käytetä vallan välineenä, vaan lasta kannustetaan myös itse miettimään oikeita ratkaisuja. Sensitiivinen aikuinen myös koskee lapsia luonteissa tilanteissa, esimerkiksi silittää ja ottaa syliin. (Salo 2012.)

### 3.3 Vertaissuhteet

Vertainen on lapsen kanssa suunnilleen samanikäinen ja samalla kehitystasolla oleva lapsi. Vertaissuhteet ovat vertaisten kanssa solmittuja suhteita. (Salmivalli 2005, 15.) Vertaisryhmä sekä sen hyväksyntä ovat tärkeitä lapsen kehityksen ja hyvinvoinnin kannalta. Vertaissuhde ja ystävyysuhde eivät ole välttämättä sama asia. Lapsi voi olla hyväksytty vertaisryhmässä, mutta hänellä ei ole läheistä ystävyysuhdetta. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 28.) Vertaissuhteessa ja ystävyysuhteessa opetellaan osin eri taitoja. Vertaisten kanssa lapsi opettelee yhteiskunnassa toimimista varten tarvittavia taitoja ja ystävän kanssa hän opettelee taitoja, joita tarvitaan parisuhteessa. (Salmivalli 2005, 35–42.)

Lasten väliset ystävyysuhteet tukevat lapsen sosiaalista kehitystä, vahvistavat itsetuntoa sekä kokemusta omasta osaamisestaan (Kalland 2012). Pieni lapsi tarvitsee aikuisen tukea ystävyysuhteissaan ja aikuisen tulee valvoa, että suhde on tasavertainen. Ystävyysuhteiden merkitys lapselle kasvaa iän myötä. Ystävyysuhteet ja vertaissuhteet voivat myös haitata lapsen kehitystä, jos ne eivät ole tasavertaisia ja niihin liittyy esimerkiksi vallankäyttöä (Repo 2013, 118.) Vertaissuhteiden suurimpia



ongelmakohtia on lapsen aggressiivisuus. Lapsi voi käyttää väkivaltaa suunnitellusti edistämään omaa tahtoaan tai olla äkkipikainen temperamentiltaan. (Salmivalli 2005, 59–68.)

Parhaimmillaan laadukas päivähoito opettaa lasta toimimaan ryhmässä (Kalland 2012). Ryhmään kuulumiseen kuuluu voimakas me-henki ja uusi lapsi torjutaan helposti. Menee aina hetki, ennen kuin uusi ryhmän jäsen löytää oman paikkansa. Aikuista tarvitaan, jotta uusi lapsi pääsee liittymään ryhmään ja ryhmä uskaltaa ottaa vastaan uuden jäsenen. (Jarasto & Sinervo 2000, 159–163.) Erityisesti lapset, joilla on erityisen tuen tarvetta, voivat yrittää liittyä ryhmään sen normien vastaisesti. On lapsen ja koko ryhmän etu, että lapsen vertaissuhteita ja sosiaalisia suhteita tuetaan. Lapsi, jolla ei ole riittävästi valmiuksia ryhmään liittymiseen, tarvitsee siihen aikuisen tukea. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 49–50.)

### **3.4 Strukturi**

Sinkkosen (2008) mukaan lapsi tarvitsee hyvään kasvuun muun muassa rutiineja, rajoja sekä turvallisuuden kokemuksen, joka syntyy ennakoitavuudesta ja kaikkien tunteiden sallimisesta (Sinkkonen 2008, 269–271). Säännöt, struktuurit ja rutiinit vaikuttavat lapsen sosio-emotionaaliseen sekä kognitiiviseen kehitykseen. Lapsi tuntee olonsa turvalliseksi, kun hän pystyy ennakoimaan päivän tapahtumat. Säännöt ja toimintatavat on hyvä mallintaa lapselle, sillä lapset eivät ymmärrä puhuttua kieltä yhtä hyvin kuin aikuiset. Häiriökäyttäytyminen ja uhmakohtaukset vähenevät, kun lapsi tietää mitä häneltä odotetaan. (Kanninen & Sigfrids 2012, 175–177.)

Ryhmän sääntöjen tulee olla tarkoituksenmukaisia eikä niitä saa olla liikaa. Johdonmukaisuus ja sopimuksista kiinni pitäminen ovat myös tärkeitä. Sääntöjen ja toimintaohjeiden tulee olla sellaisia, joihin jokainen ryhmän aikuinen on valmis sitoutu-

maan. Sosio-emotionaalista tukea tarvitseva lapsi testaa aikuisten lujuuutta ja turvallisuutta toiminnallaan. Jos joku ei pidä säännöistä kiinni, lapsi kyllä huomaa sen. (Pihlaja 2004, 227.) Aikuisen tulee muistaa, että toiset lapset tarvitsevat enemmän aikaa asioiden opetteluun ja lasta tulee kehua pienestäkin edistymisestä. Erityistä tukea tarvitsevalle lapselle voi vaikeimpia sääntöjä joutua mallintamaan useita kertoja. Eri-laisten toimintatilanteiden kuvittaminen voi auttaa lapsia toimimaan odotetulla tavalla. (Kanninen & Sigfrids 2012, 175–177.)

### **3.5 Arjen toimintamallit: omahoitajuus ja pienryhmätoiminta**

Pieni lapsi tarvitsee aikuisen, joka on olemassa vain häntä varten. Omahoitaja auttaa lasta käsittelemään erokokemuksen tunteita. Hän tuntee lapsen kehityksen ja osaa auttaa häntä eteenpäin. Omahoitajalla on päävastuu omista lapsistaan, mutta on tärkeää, että myös muut tiimin kuuluvat tuntevat lapsen. (Kanninen & Sigfrids 2012, 105–115.) Salmisen ja Tynnisen mukaan omahoitajuus mahdollistaa sen, että lapsella on yksi aikuinen, johon voi rakentaa turvallisen ja kestävän kiintymyssuhteen. Omahoitaja tutustuu lapsiin ja heidän perheisiinsä paremmin kuin muihin. Omahoitajuus liittyy siis kasvatuskumppanuuden toteutukseen. Etenkin hoidon alkaessa omahoitajan läsnäolo tuo lapselle turvallisen olon. (Jaakkola 2012.)

Pienryhmät on parasta jakaa omahoitajan mukaan, niin että omahoitaja toimii ryhmänsä kanssa aina kun se on mahdollista. Etenkin toimintakauden alussa lapsen turvallisuus perustuu omahoitajan läsnäoloon. Pienryhmissä toimiminen on erityisen tärkeää pienille lapsille, sillä pieni lapsi ei vielä pysty vastaanottamaan ohjeita ryhmätasolla tai toimimaan suuressa ryhmässä. Isossa ryhmässä lapsi voi kokea turvattomuutta, mikä näkyy esimerkiksi kiusantekona. Pienryhmä mahdollistaa kaikkien lasten välisen turvallisen vuorovaikutuksen sekä uusien taitojen harjoittelun pienessä ryhmässä. (Kalland 2012, 123–125.)

### 3.6 Tunnetaitojen tukeminen

Tunnekasvatuksessa tärkeitä asioita ovat tunteiden havaitseminen ja niiden hallinta (Kemppinen 2000, 4). Ihmisen toimintaa ohjaavat ajattelun lisäksi tunteet. Aikuisen tulee ymmärtää tunteiden merkitys ihmisen toiminnalle sekä ymmärtää omat tunteensa. Hyvät tunnetaidot omaava lapsi kykenee nimeämään omia ja toisten tunteita sekä asettumaan toisen roolin. Kasvattajalla on tärkeä rooli tunnesäätelyyn liittyvien asioiden välittämisessä lapsille, sillä lapsilla ei vielä ole tunnesanastoa. Kasvattajan on tärkeää havainnoida sanatonta viestintää sekä sanoittaa lapsen tunteita. Erityisen tärkeä rooli kasvattajalla on, kun lapsen tunteet ovat voimakkaita. Lapsen on tärkeää oppia kielteisten tunteiden hallintaa. (Kanninen & Sigfrids 2012, 75–77.)

On olemassa primaareja, sekundaarisia sekä instrumentaalisia tunteita. Primaarien tunteiden ymmärtäminen on keskeistä tunteiden säätelyssä. Ne ovat tunteita, jotka tulevat ja menevät, esimerkiksi lapsi on surullinen menetettyään jotakin. Primaarit tunteet voivat aktivoitua liian helposti sisäisistä tai ulkoisista ärsykkeistä. Ne voivat myös jumiutua tai jäädä päälle, jolloin lapsi voi jäädä esimerkiksi valtaisen vihan valtaan. Kasvattajan tulee virittäytyä lapsen primaarien tunteiden ymmärtämiseen, sillä niiden avulla voidaan tavoittaa perustarpeet, joihin törmääminen aiheuttaa primareja tunnereaktioita. (Kanninen & Sigfrids 2012, 78–79.)

Sekundaariset tunteet ovat reaktioita primaarisiin tunteisiin tai ajatuksiin. Sekundaariset tunteet ovat haastavia, sillä ne peittävät allensa todellisen tunteen. Lapsi voi olla vihainen, vaikka hän oikeasti on surullinen. Myös instrumentaaliset tunteet vaikeuttavat todellisen tunteen tunnistamista. Lapsi ilmaisee instrumentaalisia tunteita, koska on huomannut muiden reagoivan niihin hänen haluamalla tavalla. Esimerkiksi

lapsi voi itkeä, sillä on oppinut saavansa sen avulla tahtonsa läpi. (Kanninen & Sigfrids 2012, 78–79.)

### **3.7 Menetelmiä kehityksen tukemiseksi**

On olemassa erilaisia menetelmiä, joiden avulla voidaan tukea sosio-emotionaalista kehitystä. Menetelmien käytöstä on hyötyä kaikille ryhmän lapsille, sillä niiden avulla opetellaan muun muassa erilaisia tunteita ja niiden tunnistamista sekä sosiaalisia taitoja. Seuraavaksi esittelen neljä erilaista menetelmää, jotka ovat: Askeleittain, Hoiava vuorovaikutusleikki, Muksuoppi sekä Tunnemuksu ja Mututoukka.

#### **3.7.1 Askeleittain**

Askeleittain-ohjelma on suomenkielinen ja Suomen oloihin sopivaksi sovellettu versio Second Step: A Violence Prevention Curriculum -ohjelmasta. Lapsille opetetaan empatian, tunteiden säätelyn ja sosiaalisen ongelmanratkaisun taitoja. Tarkoituksena on vähentää sosio-emotionaalisia ongelmia sekä parantaa sosiaalisia taitoja. Ohjelman käyttö on ennaltaehkäisevää koko ryhmälle soveltuvaa toimintaa, eikä sitä ole tarkoitettu pidettäväksi vain niille, jotka tarvitsevat tukea sosio-emotionaaliseen kehitykseen. Askeleittain-ohjelman päiväkotij- ja esikouluversio on tarkoitettu 4-6-vuotiaille, mutta ohjelmaa voi käyttää jo kolmevuotiaille soveltuvien osien. Kokonaisuudessaan ohjelman voi käydä läpi esikouluikäisten kanssa. Askeleittain-ohjelman käyttöön on tarjolla koulutus, joka kestää yhden päivän. (Askeleittain 2005.)

Askeleittain-ohjelma sisältää kolme jaksoa, jotka ovat empatia, tunteiden säätely ja ongelmanratkaisu. Jokainen jakso sisältää useamman tuokion ja yksi tuokio kestää noin puoli tuntia. Opituille asioille pitää antaa aikaa, joten yksi oppitunti viikossa on

sopiva tahti. Ohjelma tulee toteuttaa annetussa järjestyksessä, sillä uudet jaksot ja oppituokioiden perustuvat aiemmilla tuokioilla opituille taidoille. Tuokioilla käsiteltäviä asioita opetellaan käyttämään arjen tilanteissa. Lapsi voi käyttää opittuja taitoja paineen alla, esimerkiksi koettuaan pettymyksen, vasta kun niitä on harjoiteltu tarpeeksi. Ohjelman aloittamisesta sekä käsitellyistä asioista tiedotetaan lasten vanhemmille, sillä vanhemmat ovat sosiaalisten taitojen oppimisessa avainasemassa. (Askeleittain 2005.)

Askeleittain -materiaalipaketti sisältää opettajan oppaan, jaksokortit, valokuvalliset oppituokiokortit, julisteet, käsinuket sekä cd:n. Askeleittain -tuokiolla on viisi sääntöä ryhmän omien sääntöjen lisäksi. Nämä ovat: 1) silmät seuraavat, 2) ollaan hiljaa, 3) ollaan paikoillaan, 4) korvat kuuntelevat ja 5) käsi kertoo kun on asiaa. Iso ryhmä kannattaa jakaa kahtia niin, että tuokiolla on kerrallaan 8-12 lasta. Tuokio alkaa lämmittelyllä, jonka jälkeen aikuinen näyttää kuvan ja kertoo siihen liittyvän tarinan. Tämän jälkeen keskustellaan tarinasta ja tehdään harjoituksia. Erilaisten leikkien ja harjoitusten tarkoituksena on opittujen taitojen sisäistäminen. Käsinuket Ujo Etana ja Villi Koira auttavat ymmärtämään tarinan ja käsittelemään asiaa. (Askeleittain 2005, 25–27, 45–49.)

### **3.7.2 Hoivaava vuorovaikutusleikki**

Theraplay on Yhdysvalloissa 1960-luvun lopulla kehitetty lyhytterapia. Menetelmän taustalla on lapsen ja vanhemman välinen suhde, jossa hoivaaminen sekä leikki ovat tärkeitä. Ryhmätheraplay on kehitetty Theraplayn pohjalta. Tarkoituksena on itsetunnon kohottaminen, luottamuksen lisääminen toisiin ihmisiin sekä ryhmän yhteenkuuluvuuden tunteen lisääminen. (Jennberg & Booth 2003.) Suomessa toimii Suomen Theraplay-yhdistys, joka järjestää theraplaykoulutusta ja kehittää menetelmää Suomen oloihin sopivaksi (Savola 2003a).

Ryhmätheraplaysta käytetään useita eri nimityksiä, kuten hoivaleikki ja vuorovaikutusleikki. Sinikka Savola on julkaissut viisiosaisen artikkelisarjan ”Hoivaava vuorovaikutteinen leikki”, jossa hän kertoo ryhmätheraplayn käytöstä. Menetelmää voidaan käyttää eri-ikäisten kanssa, parhaiten se sopii noin 2-vuotiaasta alkaen. Tätä nuoremmilla tulee olla oma aikuinen, joka ohjaa lasta henkilökohtaisesti koko ajan. Tarkoitus on tukea aikuisen ja lapsen välistä hyvää vuorovaikutusta ja korjata sitä tarvittaessa. (Savola 2003a.)

Hoivaavan vuorovaikutusleikin tarkoituksena on myönteisten kokemusten avulla opettaa lasta rakastamaan itseään terveellä tavalla. Sen kautta voidaan vaikuttaa lapsen sosiaalisiin taitoihin. Leikit ovat yksinkertaisia ja monet ovat sellaisia, mitä jokainen äiti lapsensa kanssa leikkii, tai voisi leikkiä. Leluja ei käytetä, vaan erilaisia halpoja tai maksuttomia materiaaleja. Aikuinen voi toimia leikkivälineenä tai leikkiä lapsella. (Savola 2003a.)

Tuokiot rakennetaan neljän periaatteen pohjalta. Näitä ovat toiminnan selkeä struktuuri, lapsen haastaminen leikkimään, sitoutuminen/sitouttaminen toimintaan sekä lapseen kohdistuva hoiva ja huolenpito. Ensimmäisellä tuokiolla lapsille opetetaan ryhmän säännöt. Sääntöjä on kolme: 1) pysytään yhdessä, 2) huolehditaan kavereista ja 3) pidetään hauskaa. Aikuisille on lisäksi oma sääntö: aikuinen johtaa toimintaa. Menetelmä on aikuisjohtoinen, mutta hyvin lapsikeskeinen. (Savola 2003b.)

Tapaamiskertojen määrä sovitaan etukäteen. Ryhmässä on yleensä noin kuusi lasta ja kaksi ohjaajaa. Ryhmä pysyy koko ajan samana, eikä ketään poisteta huonon käytöksen vuoksi. Tuokiot toteutetaan yhdessä leikkien ja ne kestävät noin puoli tuntia. Leikit ovat yksinkertaisia, eikä niitä paljoa sanallisesti selitellä, ne eivät myöskään sisällä kilpailua. Tuokioiden tapaamiskaava pysyy aina samanlaisena. Alussa on alkulaulu, jonka olisi hyvä sisältää jotain henkilökohtaista jokaisesta lapsesta. Seuraa-

vaksi aikuinen hoitaa lasten pipit ja hoitaa heitä voiteella. Tämän jälkeen on vuorossa leikit ja leikkien välissä syödään pieni välipala. Lopuksi lauletaan loppulaulu ja aikuinen vie jokaisen lapsen leikkihuoneesta pois jollakin hausalla tavalla. (Savola 2003b; 2003c.)

### 3.7.3 Muksuoppi

Ben Furman on kehittänyt työtovereidensa kanssa ratkaisukeskeisen lyhytterapian periaatteisiin rakentuvan Muksuopin. Muksuoppi on kehitetty 4-12-vuotiaille lapsille, mutta se sopii käytettäväksi myös muun ikäisille. Tarkoituksena on opettaa lapselle jokin taito, sillä ongelmia ei nähdä ongelmina, vaan taitoina, joita lapsi ei ole vielä oppinut. Menetelmä on alun perin kehitetty lapsen ja aikuisen kahdenkeskiseen työskentelyyn, mutta sitä on sovellettu myös isommalle ryhmälle. Luokanopettaja Maiju Ahola on kehittänyt Muksuopin periaatteisiin perustuvan Mestari luokkahengen ja työrauhan parantamiseksi kouluissa. (Furman 2003, 9-13; Furman 2010.)

Muksuopissa on 15 askelta, jotka käydään vaihe vaiheelta läpi. Ensimmäiseksi lapsen ongelma taidotetaan eli siitä tehdään opeteltava taito. Taito sovitaan aina lapsen kanssa yhdessä. Muksuopin avulla voidaan ratkaista monenlaisia ongelmia, pienistä arkipäivän pulmista vakavampiin vaikeuksiin. Ongelmaan ei etsitä syytä, vaan keinoja, kuinka se voitaisiin ratkaista. Menetelmän tueksi on olemassa työkirja, joka toimii reissuvihkona vanhempien ja päiväkodin välillä. Työkirjassa on oma sivunsa jokaiselle 15 askeleelle ja siihen kirjataan, mitä lapsen kanssa on sovittu. (Furman 2003, 9-19, 171.) Kirjassa Muksuopin lumous (Furman 2010) on tiivistetysti kerrottu Muksuopin idea, lisäksi kirja sisältää runsaasti käytännön esimerkkejä sen käytöstä.

Muksuvelho Bam on tietokoneohjelma, joka perustuu muksuoppiin. Se on suunnattu 4-12-vuotiaille lapsille. Bamin kanssa keskustelu kestää noin puoli tuntia. Lapsi tarvitsee vierelleen aikuisen, joka auttaa häntä ymmärtämään Bamin kysymykset ja vastaamaan niihin. Ohjelmasta on kaksi versiota: toisen avulla lapsi oppii pääsemään eroon pahoista tavoista ja toisen avulla voittamaan pelkoja. Ohjelmaa voi käyttää verkon välityksellä tai cd:ltä. (Furman 2003, 172–173.)

### **3.7.4 Tunnemuksu ja Mututoukka**

Tunnemuksu ja Mututoukka on tunnetaito-ohjelma, joka on suunniteltu 5-9-vuotiaille lapsille tunteiden käsittelyn, ilmaisemisen, hyväksymisen ja nimeämisen avuksi. Sitä voidaan käyttää kotona tai muualla aikuisen ohjaamassa ryhmässä. Ohjelman tärkeä ajatus on, että jokainen on tunteidensa paras asiantuntija ja että lapsen tunteita ei tule kyseenalaistaa tai vähätellä. Kaikki tunteet ovat sallittuja, niitä voi kuitenkin näyttää ja käsitellä eri tavoin. On tärkeää oppia tunteen ja teon välinen ero. Tunteita ei saa muuttaa sellaisiksi teoiksi, joilla satuttaa itseään tai toisia ihmisiä. Ohjelma on kehitetty niin, että lapsi ja aikuinen saavat paljon positiivista palautetta. (Peltonen & Kullberg-Piilola 2005, 197–201.)

Tunnemuksu-ohjelmassa on 12 eri teemaa. Ensimmäinen teema on turvallisuus, josta edetään erilaisten tunteiden kautta viimeiseen teemaan eli empatiaan. Teemat sisältävät aina aiheeseen liittyvän kuvan, joka helpottaa keskustelua ja lapsen eläytymistä tunteeseen. Kuvissa esiintyy Mututoukka, jonka avulla lapsen on helppo käsitellä tunteita. Kuvan jälkeen aihetta käsitellään valitulla tavalla. Aihetta käsitellään sadun, leikin, kuvallisen ilmaisun ja draaman avulla. Toiminta auttaa lasta sisäistämään teeman ja pääsemään siihen konkreettisesti käsiksi. (Peltonen & Kullberg-Piilola 2005, 197–201.)



Tunnemuksu-ohjelmaa voi käyttää ilman koulutusta perehtymällä oppaaseen, mutta myös koulutusta on tarjolla. Ohjelman voi käydä läpi kokonaan tai valita ryhmälle sopivat teemat. Tunnemuksussa kaikki vastaukset ovat oikein, sillä ne ovat, kuten tunteetkin, omistajilleen aina oikeita. Tunnemuksu-ohjelmaan liittyy kotitehtäviä, jotka on myös suunniteltu niin, ettei kysymyksiin ole olemassa väärää vastauksia. Lapsi ja vanhemmat saavat näin paljon positiivista palautetta lapsesta. (Peltonen & Kullberg-Piilola 2005, 197–201.)

#### 4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Työskennellessäni päiväkodeissa olen kohdannut lapsia, joilla on sosio-emotionaalisia vaikeuksia. Ulospäin suuntautuvasti oireilevien lasten ongelmat olivat näkyviä ja minusta tuntui, että osaan puuttua niihin. Eniten kuitenkin minulle jäivät mieleen ne hiljaiset ja arat lapset, joihin yhteyden saaminen oli vaikeaa. Tällöin jäin pohtimaan, huomaavatko työntekijät nykyisen kiireen keskellä näiden lasten ongelmia, sillä lapset ovat kilttejä ja tekevät mitä pitääkin. He eivät uhmaa ryhmän sääntöjä tai auktoriteetteja.

Tein erityispedagogiikan opinnoissa esseen tunne-elämän häiriöistä. Ryhdyin pohtimaan, olisiko aiheesta opinnäytetyöksi, sillä koin aiheen mielenkiintoiseksi ja halusin oppia siitä lisää. Aihe pyöri mielessäni pitkään ja mietin sekä muokkasinkin sitä. Lopulta päädyin esittämään opinnäytetyön aiheeksi lasten sosio-emotionaaliset vaikeudet, sillä sosiaalinen ja emotionaalinen kehitys vaikuttavat niin vahvasti toisiinsa. Esittelin aiheen ohjaavalle opettajalle. Hän kehotti minua ottamaan yhteyttä Kirsi Anttilaan, joka toimi kehittämiskoordinaattorina Lapsen hyvä arki 2 – hankkeessa. Anttilan mielestä opinnäytetyöni sopi hyvin hankkeeseen.

Tutkimukseni aihe tuli siis itseltäni, mutta sille oli tarvetta myös työelämän puolelta. Mielestäni tämä oli erittäin hyvä asia, sillä minulle oli tärkeää, että opinnäytetyöni aihe kiinnostaa minua, mutta on myös työelämälähtöinen. Opinnäytetyöhön liittyvä kysely toteutettiin Peruspalvelukuntayhtymä Kallion alueella. Kallioon kuuluvat Nivala, Alavieska, Ylivieska ja Sievi. Opinnäytetyön oli aikataulun mukaan tarkoitus valmistua keväällä 2013.

#### 4.1 Kohdejoukon valinta

Asun ja olen työskennellyt peruspalvelukuntayhtymä Kallion alueella, joten sille alueelle sijoittuva tutkimus tuntui itsestään selvältä. Lapsen hyvä arki 2 – hanke toimii myös Kallion alueella. Kohdejoukoksi valitsin Kallion alueella kunnallisissa päiväkodeissa lastentarhanopettajina toimivat. Rajasin tutkimuksen koskemaan vain päiväkotien lastentarhanopettajia, jotta tutkimusjoukko ei olisi liian suuri. Kunnallisten päiväkotien työntekijät valitsin, koska kunnallisten ja yksityisten päiväkotien työntekijöiden koulutuksista päättävät eri henkilöt. Yksityiset päiväkodit olivat myös vasta aloittelemassa toimintaansa tällä alueella.

#### 4.2 Tutkimuskysymykset ja tutkimusmenetelmä

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, kuinka hyvin päiväkotien työntekijät tuntevat lapsen sosio-emotionaalisen kehityksen sekä kuinka hyvin mahdollisiin ongelmiin osataan puuttua. Erityisesti työelämän puolelta tuli toive kartoittaa myös mahdolliset lisäkoulutustarpeet. Tutkimuskysymyksiksi muodostuivat:

- 1. Tukevatko lastentarhanopettajien toimintatavat lasten suotuisaa sosio-emotionaalista kehitystä?**
- 2. Tunnistavatko lastentarhanopettajat lasten sosio-emotionaalisen kehityksen vaikeuksia sekä mistä aiheeseen liittyvästä asiasta he haluavat lisäkoulutusta?**

Tutkimusmenetelmäksi valitsin kvantitatiivisen kyselylomaketutkimuksen. Halusin, että tutkimuksen avulla saadaan hyvä kokonaiskuva Kallion alueen työntekijöiden tiedoista ja käytänteistä. Kvantitatiivisella tutkimuksella voidaan tutkia suurempaa joukkoa kuin kvalitatiivisella, joten se sopi tähän tarkoitukseen paremmin. Tutki-

muksen tarkoitus oli nimenomaan kartoittaa tämänhetkinen tilanne, eikä tutkia asioiden välisiä syy – seuraus suhteita.

Kyselylomakkeen käyttöön liittyy haittoja, jotka pyrin ottamaan mahdollisimman hyvin huomioon kyselylomakkeen laadinnassa ja kyselyn toteuttamisessa. Hirsijärven ym. (2006) mukaan yksi kyselylomakkeen haitoista on, että kato voi olla suuri ja vastausprosentti jäädä näin pieneksi. Ongelmaksi voivat muodostua myös, että vastaajat ymmärtävät kysymykset väärin, eivät tiedä tarpeeksi tutkitusta aiheesta tai eivät muusta syystä vastaa kysymyksiin huolellisesti. Kyselylomakkeen teko on myös aikaa vievää ja vaati tekijältä monenlaista tietoa ja taitoa. (Hirsijärvi, Remes & Sarjavaara 2006, 184.)

Kyselylomakkeen tekeminen vei aikaa, mutta sopivaa lomaketta, jota olisin voinut tutkimuksessani käyttää, ei ollut valmiina. Kävin kyselylomakkeen kysymyksiä läpi useaan otteeseen, jotta kysymykset olisivat mahdollisimman yksiselitteisiä väärinymmärrysten välttämiseksi. Kävin kysymykset läpi ohjaavan opettajan ja työelämäohjaajan kanssa ennen kyselyn tekoa. Lisäksi lomakkeen testasi alueella työskentelevä lastentarhanopettaja, joka ei osallistunut varsinaiseen tutkimukseen. Testasin lomakkeen toimivuuden myös täyttämällä itse testikyselyn Webropol-ohjelmalla. Kysely tehtiin lastentarhanopettajina toimiville ja se liittyi heidän työhönsä, joten heillä on tarpeeksi tietoa vastaamiseen sekä uskon heidän vastanneen huolellisesti.

### **4.3 Kyselylomakkeen laadinta**

Ennen kyselylomakkeen tekoa tutustuin teoriatietoon lasten sosio-emotionaalisesta kehityksestä, sen tukemisesta sekä vaikeuksien tunnistamisesta. Lisäksi tutustuin aiemmin tehtyihin tutkimuksiin. Tutkimukseeni sopivaa valmista kyselylomaketta ei ollut, joten tein juuri tähän tutkimukseen sopivan. Kyselylomakkeen teon pohjana

käytin teorian tietoa. Lisäksi kyselylomakkeen tekoon ovat vaikuttaneet Päivi Pihlajan kontekstianalyysi (Pihlaja 2001) sekä *Tunne minut! Turva ja tunteet lapsen silmin* -kirja (Kanninen & Sigfrids 2012).

Sosio-emotionaaliseen kehitykseen vaikuttavat useat asiat ja aihe on hyvin laaja. Tutkimusta ja kyselylomaketta tehdessä jouduin rajaamaan tutkimusta, ettei siitä tulisi liian pitkä. Hirsijärven ym. (2006) mukaan kyselyn alkuun kannattaa laittaa yleisiä kysymyksiä, kuten taustatiedot ja kyselyn loppuun sijoitetaan tarkemmat kysymykset. Kysely ei myöskään saa olla liian pitkä, postikyselyn täyttämiseen saa mennä vain vartti. (Hirsijärvi ym. 2006, 192.) Kyselylomakkeen alussa kysyin taustatiedot vastaajista ja varsinaiset kysymykset olivat niiden jälkeen. Kyselyssä oli useita kysymyksiä, mutta niihin oli helppo vastata. Avoimiin kysymyksiin vastaaminen vie kauemmin, joten niitä ei kyselyssä ollut montaa.

Monivalintakysymys tarkoittaa, että kysymykseen on annettu valmiit vastausvaihtoehdot. Skaaloihin eli asteikkoihin perustuvissa kysymyksissä esitetään väittämiä joihin vastataan sen mukaan, kuinka voimakkaasti on samaa mieltä. (Hirsijärvi ym. 2006, 187–189.) Kyselylomake sisälsi monivalintakysymysten ja asteikkoihin perustuvien kysymysten lisäksi kolme avointa kysymystä. Vastajat vastasivat 3-portaisella asteikolla, kuinka hyvin väittämät pitivät heidän mielestään paikkaansa. Mietin myös 4- tai 5-portaisen asteikon käyttämistä. Asteikon valitsemiseen vaikutti se, että Pihlaja (2001) kontekstianalyysissä on sama asteikko. Lisäksi pelkäsin, että vastausvaihtoehdoista ei vastata ääripäihin, jos asteikko on esimerkiksi 5-portainen.

Hirsijärven ym. mukaan kyselylomakkeessa tulee aina olla kohta ”ei mielipidettä”, koska muuten vastaajat vastaavat, vaikkei heillä ole käsitystä kysytystä asiasta (Hirsijärvi ym. 2006, 192). Päätin kuitenkin jättää omasta kyselylomakkeesta tämän kohdan pois. Tutkimukseni kohdejoukko on varhaiskasvatuksen ammattilaisia ja kysymyksillä kartoitetaan heidän toimintatapojaan ja mielipiteitään. Mielestäni heillä on

tarpeeksi tietoa vastata kaikkiin kysymyksiin, eikä kohtaa "en osaa sanoa" tarvita. Halusin myös että vastaajat paneutuvan kyselyn tekoon, eivätkä vastaa "en tiedä". Lisäkoulutuksesta ja tuen tarpeen havaitsemisesta oli avoimet kysymykset.

Tutkimus koostui viidestä eri osa-alueesta: 1) taustatiedot, 2) menetelmien tunteminen ja niiden käyttäminen, 3) arjen keinot sosio-emotionaalisen kehityksen tukemisessa, 4) ongelmien havaitseminen ja niihin puuttuminen sekä 5) lisäkoulutustoiveet. Taustatiedoissa kysyttiin muun muassa paikkakuntaa, jolla vastaaja työskentelee. Tämä tieto on tärkeä tulosten eteenpäin viemisen kannalta, sillä halusin saada selville, tuleeko esille paikkakuntaakohtaisia eroja. Peruspalvelukuntayhtymä Kallion toimintakäytänteet eivät ole vielä välttämättä yhtenäiset, sillä se aloitti toimintansa 2008. Lisäksi taustatiedoissa kysyttiin koulutustaustaa, ikää, työkokemusta ja aiheesta saatua lisäkoulutusta. Nämä ovat taustamuuttujia, joiden vaikutusta tutkittavaan asiaan voidaan verrata.

Tutustuin erilaisiin sosio-emotionaalista kehitystä tukeviin menetelmiin. Valitsin tutkimukseen Askeleittain-, Hoivaava vuorovaikutusleikki-, Tunnemuksu ja Mututoukka- sekä Muksuoppi - menetelmät. Halusin tietää, tunnetaanko kyseisiä menetelmiä ja kuinka hyvin työntekijät kokevat tuntevansa kyseiset menetelmät. Lisäksi halusin tietää, käyttävätkö työntekijät menetelmiä säännöllisesti. Kallion alueella on koulutettu näiden menetelmien käyttöön. Lisäksi halusin tietää, onko menetelmien tuntemisessa ja käytössä paikkakuntaakohtaisia eroja.

Vaikeuksien tunnistamista ja niihin puuttumista on vaikea mitata. Halusin kyselylomakkeeseen muitakin kysymyksiä kuin sellaisia, jotka kartoittavat työntekijän omaa ajatustaan asiantuntijuudestaan. Päädyin mittaamaan sitä, kuinka hyvin työntekijät tukevat lasten sosio-emotionaalista kehitystä erilaisten väittämien avulla. Vastaajien tuli arvioida, kuinka hyvin eri väittämät pitävät heidän mielestään paikkaansa. Ongelmien tunnistamista ja niihin puuttumista mittasin työntekijöiden subjektiiv-

vista kokemusta kartoittavilla kysymyksillä. Heiltä kysyttiin muun muassa sosio-emotionaalisen kehityksen tuntemisesta, kuinka helpoksi he kokevat vaikeuksien tunnistamisen sekä ottavatko he huolenaiheet puheeksi.

Arjen keinot sosio-emotionaalisen kehityksen tukemisessa - osion taustalla on neljä asiaa, joiden avulla työntekijät voivat tukea lasten sosio-emotionaalista kehitystä. Näitä ovat 1) aikuisen emotionaalinen saatavillaolo, 2) struktuuri, 3) tunnetaitojen tukeminen sekä 4) vertaissuhteiden tukeminen. Lisäksi osiossa kysyttiin omahoitajuudesta, kasvatuskumppanuudesta ja pienryhmätoiminnasta, sillä nämä toimintamallit tukevat sosio-emotionaalista kehitystä ja niiden käyttöön on Kallion alueella koulutettu työntekijöitä.

Lisäkoulutuksen tarvetta oli mielestäniärkevin lähteä kartoittamaan avoimilla kysymyksillä. Lisäkoulutuksesta oli kaksi kysymystä, joista toisessa kysyttiin, mistä kyselyssä esitellystä menetelmästä haluaa koulutusta ja toisessa, mistä sosio-emotionaaliseen kehitykseen liittyvästä asiasta haluaa koulutusta. Koin, että valmiiden vastausvaihtoehtojen antaminen ohjaa liikaa vastaajia. Myös tuen tarpeen tunnistamista kysyttiin avoimella kysymyksellä samasta syystä.

#### **4.4 Aineiston keruu**

Aineisto kerättiin Webropol -ohjelmalla. Laitoin Kallion alueen johtajien sekä päiväkotien sähköposteihin viestin, jossa kerroin tutkimuksesta. Viestin lopussa oli linkki, mistä pääsi vastaamaan kyselyyn. Valitsin Webropolin käytön ja sähköisen vastaamisen, koska se oli mielestäni vastaajien kannalta paras vaihtoehto. Päiväkodeissa käytetään tietokonetta, joten vastaaminen ja etenkin lomakkeen lähettäminen eteenpäin on helppoa. Toisaalta sähköinen vastaaminen oli analysoinnin kannalta tehokkaampaa.

Tavoitettavuuden ja päiväkotien toimintakauden kulun takia valitsin kyselyn ajankohdaksi kevään. Kesällä suurin osa vakituisista työntekijöistä on lomalla, kun taas syksyllä ryhmät ovat vasta alkaneet muotoutua ja kyselyyn vastaaminen voi olla vaikeampaa. Kyselyn vastaamisaika oli kaksi viikkoa. Mielestäni viikko olisi ollut liian lyhyt aika, kun taas liian pitkä vastausaika voi johtaa siihen, että vastaaminen unohtuu. Vähäisen vastaajamäärän takia jatkoin vastausaikaa viikolla, jotta tuloksista tulisi mahdollisimman paikkansapitäviä. Lähetin tiedon vastausajan jatkamisesta johtajille ja päiväkodeille sähköpostilla.

#### **4.5 Aineiston analyysi**

Kyselylomakkeessa oli väittämiä, joiden paikkansa pitävyyttä tuli arvioida 3-portaisella asteikolla, sen mukaan kuinka hyvin väittäjä piti paikkaansa. Mukana oli muutama avoin kysymys. Avoimet kysymykset analysoin luokittelun avulla. Väittämät analysoin Webropol-ohjelman avulla tutkien, vaikuttaako esimerkiksi koulutustausta vastauksiin. Mitään merkittävää ei tässä tarkastelussa tullut esille, joten en ryhtynyt tutkimaan taustamuuttujien vaikutusta tarkemmin, esimerkiksi syöttämällä niitä SPSS-ohjelmaan.

Webropol-ohjelman avulla pystyin suodattamaan vastauksia eri muuttujien mukaan. Analysoin ohjelman avulla työskentelypaikkakunnan vaikutusta vastauksiin. Alavieskan vastaajamäärä oli liian pieni yksittäisen tarkasteluun, joten yhdistin tulokset Ylivieskan tuloksiin. Mietin, mikä/mitkä paikkakunnat olisi järkevintä yhdistää, jotta vastaajien anonymiteetti säilyy. Päädyin aikaisemmin esittämään ratkaisuun, koska paikkakunnilla on yhteinen konsultoiva erityislastentarhanopettaja. Paikkakunnat olivat siis Nivala, Sievi sekä Ylivieska ja Alavieska yhdessä. Merkittävimmät paikka-



kuntakohtaiset erot listasin johtajille ja konsultoiville erityislastentarhanopettajille lähettämäni kirjeeseen.

Tein aineistosta SWOT-analyysin, jossa kartoitetaan vahvuudet, heikkoudet, uhat ja mahdollisuudet. SWOT tulee sanoista Strengths (vahvuudet), Weaknesses (heikkoudet), Opportunities (mahdollisuudet) ja Threats (uhat). Vahvuudet ja heikkoudet ovat sisäisiä tekijöitä, kun taas mahdollisuudet ja uhat ovat ulkopuolisia tekijöitä (Opetushallitus 2012.) Tekemääni SWOT-analyysiin kirjasin vahvuuksiin kyselyssä ilmi tulleita hyvin toimivia asioita. Heikkouksiin puolestaan kirjasin ne asiat, jotka eivät kyselyn mukaan toimi hyvin. Mahdollisuuksissa on asioita, joita parantamalla voidaan kehittää lasten sosio-emotionaalista tukea ja joihin voi ennen kaikkea vaikuttaa työnantaja. Uhat liittyvät suurempiin yhteiskunnallisiin asioihin, jotka uhkaavat lasten sosio-emotionaalista kehitystä ja sen tukemista.

#### **4.6 Tulosten esitleminen**

Esittelin tutkimuksen tuloksia Lapsen hyvä arki 2 -hankkeen ajankohtaisfoorumin aulassa 29.11.2012. Tapahtuma oli luonteva tapa tuoda kyselyn tuloksia julki varhaiskasvatuksen työntekijöille, sillä opinnäytetyöni on osa hanketta. Minulle oli järjestetty aulaan esittely paikka. Mukanani oli tietokone, jossa pyöri esitys, missä oli keskeiset asiat tutkimuksesta sekä SWOT-analyysin tulokset. Lisäksi jaoin halukkaille tulosten koontipaperin (LIITE 4), joka sisälsi nämä samat tiedot sekä keskustelin asiasta kiinnostuneiden kanssa. Sovimme, että työelämän edustajat kuulevat tuloksista ajankohtaisfoorumissa, sillä emme saaneet sovittua yhteistä aikaa, jossa olisimme käyneet tulokset läpi ennen tilaisuutta.

Ennen tulosten esitlemistä pidin koululla väliseminaarin, jossa käytiin läpi esitystäni sekä SWOT-analyysin tuloksia. Seminaari oli hyödyllinen, sillä sain sieltä

parannusehdotuksia esitykseen. Aiheeni myös herätti keskustelua osallistujien keskuudessa. Ajankohtaisfoorumin jälkeen kävin vielä esittelemässä tulokset tarkemmin opinnäytetyön työelämäohjaajalle. Hän lupasi tiedottaa tuloksista johtajille sekä toiselle Kallion alueella toimivalle konsultoivalle erityislastentarhanopettajalle. Lisäksi lähetin kaikille Kallion alueen päiväkotien johtajille sekä konsultoiville erityislastentarhanopettajille kirjeen, jossa oli koko tutkimuksen tulokset, paikkakuntakohtaiset tulokset sekä ajankohtaisfoorumissa jakamani koontipaperi tuloksista. Kirjeen mukana oli saatekirje sekä minun yhteystiedot.

#### **4.7 Aikaisemmat tutkimukset**

Tarja Kallio ja Päivi Pihlaja käsittelevät lasten sosio-emotionaalisen kehityksen tukemista päivähoidossa ”Lasten sosiaalis-emotionaalisten vaikeuksien hoito ja kasvatuksen kehittäminen päivähoidossa -hankkeen loppuraportti”-julkaisussa. Hankkeen päätavoitteena oli kehittää lasten sosio-emotionaalisten vaikeuksien hoitoa ja kasvatausta. Hankkeeseen Ulla Lémanin ja Anne Hyvätin tekemässä pro gradu-tutkimuksessa selvitettiin, mitä muutoksia päivähoitohenkilöstön mielipiteissä tapahtui koulutusintervention jälkeen. Koulutuksen jälkeen päivähoitohenkilöstön vastaukset olivat pohdiskelevampia ja sosio-emotionaalisiin vaikeuksiin liittyviä sanoja oli enemmän. Vaikeuksien syihin liittyviä asioita mainittiin myös melkein kaksi kertaa enemmän koulutuksen jälkeen. Vastauksissa tuli ilmi myös koulutuksessa käsiteltyjä teemoja, kuten kiintymyssuhde. (Kallio & Pihlaja 2005.)

Erika Leppälahden ”Et, sehän on ihan arkista, tavallista päivähoitoa, et lapset vaan nyt sattuu olemaan vähän toisenlaista laatua. Sosioemotionaalinen erityisen tuen tarve päivähoidon arjessa” pro gradu-tutkielman tarkoituksena oli selvittää sosioemotionaalisen tuen tarpeen ilmenemistä päivähoidossa sekä päivähoidon keinoja tukea sosio-emotionaalista kehitystä. Lisäksi tutkittiin sosio-emotionaalisen tuen tar-

peen taustalla olevia syitä sekä keinoja parantaa erityislastentarhanopettajien työssä jaksamista. (Leppälahti 2006.)

Sosio-emotionaalisen tuen tarve näkyi vertaissuhteiden solmimisen vaikeutena tai isossa ryhmässä toimimisen vaikeutena. Haastateltavat kokivat sosio-emotionaalista tukea tarvitsevien lasten kanssa tehtävän työn arjen turvaamisena, lapsen persoonallisuuden monipuolisena tukemisena ja yksilöllisyyden ymmärtämisenä. Tutkimuksessa kävi ilmi, että työntekijöiden mielestä lasten tuen tarve huomataan helpommin, jos se näkyy ulospäin suuntautuvana ei-toivottuna käytöksenä. (Leppälahti 2006.)

Tukikeinoja haastateltavien mielestä olivat päivähoidon turvallinen, sujuva ja laadukas arki sekä hyvä yhteistyö etenkin lapsen perheen kanssa. Erityisesti haasteellisimmissä tilanteissa moniammatillinen yhteistyö koettiin tarpeelliseksi. Perheeseen kohdistuvia tukitoimia olivat perheiden jaksamisen tukeminen, lausunnon tulkitseminen, käytössä oleviin resursseihin sitouttaminen, vanhempien ohjaus tuen ja avun piiriin sekä perheen innostaminen lapsen tutkimuksiin viemiseen. (Leppälahti 2006.)

Päivi Pihlajan väitöskirjatutkimuksessa ”Varhaiserityiskasvatus suomalaisessa päivähoitossa” tarkoituksena oli selvittää päivähoidon erityisvarhaiskasvatuksen tilaa. Erityisryhmien ja tavallisten ryhmien, joissa on erityistä tukea tarvitsevia lapsia, välillä tuli esiin eroja. Erityisryhmien henkilökunnan koulutustaso oli korkeampi ja aikuisia oli enemmän. He olivat myös saaneet enemmän lisäkoulutusta. Lapsen erityisen tuen tarpeeseen vaikuttivat useat asiat, mutta ne tiivistyivät tunne-elämän vaikeuksiin. Lapsilla oli muun muassa ahdistusta, pelkoja, aggressiivisuutta ja tunneilmaisuuksiin oli kapeutunut. Heillä oli vaikeuksia tunteiden sanoittamisessa, ilmaisussa ja kontrolloinnissa sekä kapeutunut kyky empatiaan. Kognitiiviset ja motoriset taidot olivat kuitenkin lapsilla ikätasoisia tai jopa parempia. Tunne-elämän pulmat vaikeuttivat lasten kykyä solmia ja pitää yllä vertaissuhteita. (Pihlaja 2005.)

Erityisryhmien ja tavallisten ryhmien kuvauksesta samasta lapsesta olivat erilaisia. Sosio-emotionaaliset vaikeudet koettiin eri tavoin ja niistä välittyvä kuva oli erilainen. Suurin osa lapsista, joilla oli sosio-emotionaalista tuen tarvetta, olivat poikia. Aineiston pohjalta Pihlaja tiivistä ongelmia kolmeen eri luokkaan: lapsen ahdistus, vertaissuhteiden ongelmat ja häiritsevä käytös sekä kehitykselliset ja sosio-emotionaaliset vaikeudet. Tutkimuksessa olleiden lapsien ongelmat näkyivät pääasiassa ulospäin suuntautuneena käytöksenä. (Pihlaja 2005.)

Pihlajan, Rantasen & Sonnen ”Varhaiskasvatuksen haasteita ja vahvuuksia – vastauksia monitahoarvioinnilla” -tutkimuksessa selvitettiin erityisvarhaiskasvatuksen tilaa Varsinais-Suomessa. Kunnille tehtyjen kyselyjen mukaan erityisen tuen tarvetta oli 6% lapsista, kun taas päivähoiton henkilöstön mukaan vastaava luku oli 22%. Erityisen tuen tarpeista sosio-emotionaaliset vaikeudet olivat suurin ryhmä kielellisten ja puheen kehityksen vaikeuksien jälkeen. Tutkimuksen mukaan 70% erityistä tukea tarvitsevista oli poikia. Päivähoidon työntekijöiden mukaan kirjallinen lausunto oli 52% erityisen tuen tarpeessa olevista lapsista. Sosio-emotionaalista tukea tarvitsevista terapiaa sai vain 14% ja se oli suurin yksittäinen ryhmä, jonka päivähoiton ulkopuolinen tuki oli vähäistä. (Pihlaja, Rantanen & Sonne 2010.)

Tutkimuksen mukaan varhaiskasvatuksen järjestämistä ja sisällön kehittämistä haittaavat eniten henkilöstön riittävyyden ja kuntien talouteen liittyvät asiat. Henkilöstön motivoituneisuus, osaaminen ja kehittämishalu nähtiin sekä varhaiskasvatuksen laatua edistävänä asiana, että haittatekijänä. Kunnan huonontunut taloustilanne vaikutti sijaisten sekä uusien työntekijöiden palkkaukseen. (Pihlaja, Rantanen & Sonne 2010.)

Päivähoidon hallinnon mukaan erityisen tukeen ja kasvatukseen liittyen eniten huolta herättivät sosio-emotionaaliset vaikeudet ja aggressiivisuus. Johtajien mukaan ongelmat liittyivät erityislastentarhanopettajien saatavuuteen, ryhmäkokoisiin, työnte-

kijöiden osaamiseen, avustajien puutteeseen sekä erityistä tukea tarvitsevien lasten määrään. Työntekijöiden vastaukset varhaiserityiskasvatuksen ongelmakohtiin olivat moninaisia. Nämä liittyivät lapsiin ja lapsiryhmiin, ryhmien rakenteeseen, henkilökunnan riittävyyteen ja osaamiseen sekä erityislastentarhanopettajilta saatavaan tukeen. (Pihlaja, Rantanen & Sonne 2010.)

## 5 TUTKIMUSTULOKSET

Kyselylomakkeen (LIITE 2) alussa kysyttiin taustatiedoista, kuten vastaajien koulutustaustasta, iästä, työkokemuksesta sekä lasten sosio-emotionaaliseen kehitykseen liittyneestä lisäkoulutuksesta. Toisessa osassa selvitettiin eri menetelmien tuntemusta sekä niiden käyttämistä. Kolmanneksi kysyttiin sosio-emotionaalista kehitystä tukevien arjen toimintatapojen toteutumisesta. Neljännessä osassa selvitettiin tuen tarpeen havaitsemista ja siihen puuttumista. Viimeisenä kysyttiin lisäkoulutustoiveista. Kaikki tulokset on koottu taulukkoon (LIITE 3).

### 5.1 Taustatiedot

Vastaajista työskenteli 41% (n=11) Nivalassa, 44% (n=12) Ylivieskassa tai Alavieskassa ja 15% (n=4) Sievissä. Vuorohoitoa tarjoavassa yksikössä työskenteli 8 (30%). Iältään vastaajista alle 30-vuotiaita oli 26% (n=7), 30–40-vuotiaita 26% (n=7), 40–50-vuotiaita 33% (n=9) ja yli 50-vuotiaita 15% (n=4). Vastaajista sosionomeja (AMK) oli 55% (n=15), lastentarhanopettajia (lastentarhanopettajaopisto) 30% (n=8), kasvatustieteiden kandidaatteja tai maistereita 11% (n=3), lisäksi yhdellä (4%) vastaajista oli jokin muu koulutus (ULO koulutus), sosiaalihoaja tai sosiaalikasvattaja ei ollut (TAULUKKO 1).

TAULUKKO 1. Vastaajien pohjakoulutus

Vastaajien koulutus	Vastaajia	Osuus %
Sosionomi (AMK)	15	55%
Sosiaalihoaja tai -kasvattaja	0	0%
Lastentarhanopettaja (lastentarhanopettajaopisto)	8	30%
Kasvatustieteiden kandidaatti tai maisteri	3	11%
Jokin muu	1	4%

Vastaajista 48% (n=13) oli työkokemusta yli 10 vuotta, 19% (n=5) 5-10 vuotta ja 33% (n=9) alle 5 vuotta. Vastaajista suurin osa (70% n=19) oli saanut vähän lisäkoulutusta sosio-emotionaaliseen kehitykseen liittyvistä asioista, 22% (n=6) ei ollut saanut asiaan lainkaan lisäkoulutusta ja paljon lisäkoulutusta oli saanut vain 8% (n=2). Lastentarhanopettajia työskenteli Kallion alueella 54 (tieto perustuu päiväkotien johtajilta saamiini lukuihin) ja kyselyyn vastasi 27 henkilöä, eli kyselyn vastausprosentiksi muodostui 50%.

## 5.2 Menetelmien tuntemus ja käyttäminen

Menetelmistä parhaiten tunnettiin Askeleittain. Vastaajista 44% (n=12) tunsivat sen hyvin, 41% (n=11) kohtalaisesti ja 15% (n=4) ei tuntenut ollenkaan. Askeleittainmenetelmää käytti yli puolet harvoin (52% n=14), säännöllisesti 22% (n=6) ja 26% (n=7) ei käyttänyt ollenkaan. Toiseksi parhaiten tunnettiin Hoivaava vuorovaikutusleikki. Menetelmän tunsivat hyvin 30% (n=8) vastaajista, kohtalaisesti 59% (n=16) ja vain 11% (n=3) ei tuntenut ollenkaan. Suurin osa vastaajista käytti menetelmää harvoin (59% n=16), 15% (n=4) säännöllisesti ja 26% (n=7) ei käyttänyt ollenkaan.

Muksuopin tunsivat hyvin vain 4% (n=1), suurin osa tunsivat menetelmän kohtalaisesti (52% n=14) ja 44% (n=12) ei tuntenut ollenkaan. Yksikään vastaajista ei käyttänyt menetelmää säännöllisesti, 37% (n=10) käytti harvoin ja suurin osa ei käyttänyt ollenkaan (63% n=17). Huonoiten menetelmistä tunnettiin Tunnemuksu ja Mututoukka. Yksikään vastaajista ei tuntenut menetelmää hyvin, kohtalaisesti sen tunsivat 33% (n=9) ja suurin osa ei tuntenut ollenkaan (67% n=18). Yksikään vastaajista ei käyttänyt menetelmää säännöllisesti, 22% (n=6) käytti harvoin ja suurin osa ei käyttänyt ollenkaan (78% n=21).

TAULUKKO 2. Menetelmien tunteminen ja niiden käyttäminen

<b>Kuinka hyvin menetelmät tunnetaan</b>			
	<b>Hyvin</b>	<b>Kohtalaisesti</b>	<b>En tunne</b>
Hoivaava vuorovaikutusleikki	30% (n=8)	59% (n=16)	11% (n=3)
Askeleittain	44% (n=12)	41% (n=11)	15% (n=4)
Tunnemuksu ja Mututoukka	0% (n=0)	33% (n=9)	67% (n=18)
Muksuoppi	4% (n=1)	52% (n=14)	44% (n=12)
<b>Kuinka usein menetelmiä käytetään</b>			
	<b>Säännöllisesti</b>	<b>Harvoin</b>	<b>En ollenkaan</b>
Hoivaava vuorovaikutusleikki	15% (n=4)	59% (n=16)	26% (n=7)
Askeleittain	22% (n=6)	52% (n=14)	26% (n=7)
Tunnemuksu ja Mututoukka	0% (n=0)	22% (n=6)	78% (n=21)
Muksuoppi	0% (n=0)	37% (n=10)	63% (n=17)

### 5.3 Arjen keinot sosio-emotionaalisen kehityksen tukemiseksi

#### Aikuisen emotionaalinen saatavillaolo

Suurin osa vastasi että heidän on helppo hallita oma ärtymys ja kiukku myös hankalissa tilanteissa (74% n=20), 26% (n=7) mielestä väittämä piti paikkaansa kohtalaisesti. Kaikkien vastaajien mielestä heidän oli helppoa koskea lapsia arkisessa työssä. Lähes kaikki kokivat helpoksi havaita, milloin lapsi haluaa olla vuorovaikutuksessa aikuisen kanssa (85% n=23), 15% (n=4) mielestä väittämä piti paikkaansa kohtalaisesti. Kaikkien mielestä hymyileminen, nauraminen ja välittämisen osoittaminen lapsille oli tärkeää. Lähes kaikkien mielestä väittämä ”teen työtä iloisella mielellä haasteista huolimatta” piti paikkaansa hyvin (96% n=26), 4% (n=1) mielestä väite piti paikkaansa kohtalaisesti.

Lähes kaikki olivat samaa mieltä väittämän kanssa, että toiset lapset tarvitsevat muita enemmän tukea tunneilmaisuuksiin (96% n=26), 4% (n=1) mielestä väittämä piti paikkaansa kohtalaisesti. Melkein kaikki käyttivät myönteistä kannustusta päivit-



täin (96% n=26), 4% (n=1) mielestä väittämä piti paikkaansa kohtalaisesti. Vähän yli puolet vastaajista huomioi jokaisen lapsen yksilöllisesti päivän aikana (56% n=15), 44% (n=12) mielestä väittämä piti paikkaansa kohtalaisesti.

### **Vertaissuhteiden tukeminen**

Yli puolet vastaajista varmisti etenkin erityistä tukea tarvitsevien lasten pääsevän leikkeihin mukaan (63% n=17), 37% (n=10) mielestä väittämä piti paikkaansa kohtalaisesti. Lähes kaikki tukivat lasten välistä vuorovaikutusta hyvin (93% n=25), 7% (n=2) mielestä väittämä piti paikkaansa kohtalaisesti. Suurin osa vastasi edistäväänsä ryhmän yhteenkuuluvuuden tunnetta hyvin (74% n=20), 26% (n=7) mielestä väittämä piti paikkaansa kohtalaisesti.

### **Tunnetaitojen tukeminen**

Yli puolet vastasi opettavansa lapsia nimeämään erilaisia tunteita (63% n=17), 37% (n=10) mielestä väittämä piti paikkaansa kohtalaisesti. Melkein kaikkien mielestä he tukivat hyvin lapsen myönteistä tunteiden ilmaisua (89% n=24), kolmen (11%) mielestä väittämä piti paikkaansa kohtalaisesti. Suurin osa oli sitä mieltä, että heidän on helppo näyttää lapsille tunteensa (67% n=18), 33% (n=9) mielestä väite piti paikkaansa kohtalaisesti. Kaikki vastasivat hyväksyvänsä hyvin lasten erilaiset tunteet.

### **Struktuuri**

Lähes kaikki vastaajista kokivat struktuurien ja rutiinien vähentävän häiriökäyttäytymistä ja uhmakohtauksia (81% n=22), 19% (n=5) mielestä väittämä piti paikkaansa kohtalaisesti. Lähes kaikki vastasivat, että ryhmän aikuisilla on yhteiset säännöt (92% n=25), 4% (n=1) mielestä väittämä piti paikkaansa kohtalaisesti ja 4%

(n=1) mielestä heikosti. Lähes kaikilla vastaajista oli ryhmässä selkeä päiväjärjestys (93% n=25), 7% (n=2) mielestä väittämä piti paikkaansa kohtalaisesti.

### **Pienryhmätoiminta, omahoitajuus ja kasvatuskumppanuus**

Pienryhmätoimintaa käytti päivittäin reilusti yli puolet (70% n=19), 30% (n=8) mielestä väittämä piti paikkaansa kohtalaisesti. Lähes kaikkien mielestä ryhmässä toimitaan kasvatuskumppanuuden mukaisesti (93% n=25), 7% (n=2) mielestä väite pitää paikkaansa kohtalaisesti. Yli puolet (56% n=15) vastaajista oli sitä mieltä, että omahoitajajärjestelmä toimi kohtalaisesti, 33% (n=9) mielestä se toimi hyvin ja 11% (n=3) mielestä se toimi huonosti.

### **5.4 Vaikeuksien havaitseminen ja niihin puuttuminen**

Yli puolet vastaajista havainnoi lapsia säännöllisesti (63% n=17), 37% (n=10) mielestä väite piti paikkaansa kohtalaisesti. 15% (n=4) vastaajista kirjasi tekemänsä havainnot ylös säännöllisesti, 63% (n=17) mielestä väite piti paikkaansa kohtalaisesti ja 22% (n=6) mielestä huonosti. Yli puolet vastasi tunnistavansa helposti lapsen tuen tarpeen, jos se näkyy ulospäin suuntautuneena ei-toivottuna käytöksenä (63% n=17), 37% (n=10) mielestä väite piti paikkaansa kohtalaisesti. Noin puolet vastasi tunnistavansa helposti lapsen tuen tarpeen, jos se näkyy sisäänpäin suuntautuvana ei-toivottuna käytöksenä (48% n=13), vähän yli puolet oli sitä mieltä, että väite piti paikkaansa kohtalaisesti (52% n=14).

Lähes kaikki vastaajat ottivat vanhempien kanssa puheeksi lapsen kehitykseen liittyvät huolenaiheet (81% n=22), 19% (n=5) mielestä väittämä piti paikkaansa kohtalaisesti. Kaikki vastaajat ottivat puheeksi työkavereiden kanssa lapsen kehitykseen liittyvät huolenaiheet. Noin puolet oli sitä mieltä, että erityislastentarhan-

opettajan palveluita on saatavilla hyvin (48% n=13), 33% (n=9) mielestä väite toteutui kohtalaisesti ja 19% (n=5) mielestä huonosti. Suurin osa tiesi hyvin, miten lasten sosiaalisten taitojen kehitys etenee (70% n=19), 30% (n=8) mielestä väite piti paikkaansa kohtalaisesti.

Suurin osa vastasi tietävänsä hyvin, miten lasten emotionaalinen kehitys etenee (67% n=18), 33% (n=9) mielestä väite piti paikkaansa kohtalaisesti. 41% (n=11) mielestä heidän oli helppo havaita lapsen sosio-emotionaalisen kehityksen tuen tarve, yli puolet oli sitä mieltä, että väite piti paikkaansa kohtalaisesti (59% n=16). 29% (n=8) mielestä heillä oli tarpeeksi keinoja sosio-emotionaalisten vaikeuksien tunnistamiseen, suurimman osan mielestä väite piti paikkaansa kohtalaisesti 67% (18), 4% (n=1) mielestä huonosti.

Vastaajista suurin osa (81% n=22) käytti havainnointia tuen tarpeen selvittämiseksi. Tuen tarpeen havaitsemiseksi 63% (n=17) teki yhteistyötä erityislastentarhanopettajan kanssa; 59% (n=16) vanhempien kanssa; 52% (n=14) työkavereiden kanssa ja 4% (n=1) neuvolan. Yksi vastaaja (4%) mainitsi tekevänsä yhteistyötä eri tahojen kanssa tuen tarpeen selvittämiseksi. 15% (n=4) vastaajista käytti nettiä tai kirjallisuutta tuen tarpeen selvittämisessä (TAULUKKO 3).

TAULUKKO 3. Mitä käytetään tuen tarpeen selvittämiseksi

<b>Mitä käytetään tuen tarpeen selvittämiseksi</b>	<b>Maininnat</b>
Havainnointi	81% (n=22)
Yhteistyö erityislastentarhanopettajan kanssa	63% (n=17)
Yhteistyö vanhempien kanssa	59% (n=16)
Yhteistyö työkavereiden kanssa	52% (n=14)
Kirjallisuus, netti	15% (n=4)
Yhteistyö neuvolan kanssa	4% (n=1)
Yhteistyö eri tahojen kanssa	4% (n=1)

## 5.5 Lisäkoulutustoiveet

Sosio-emotionaalista kehityksestä ja sen tukemisesta, etenkin elämän muutostilanteissa, lisäkoulutusta halusi 33% (n=9), lisäksi 33% (n=9) mainitsi haluavansa lisäkoulutusta kaikesta aiheeseen liittyvästä. Yhteensä siis 66% (n=18) halusi lisäkoulutusta yleisesti sosio-emotionaalista kehityksestä ja sen vaikeuksista. Aggressiivisuuden liittyviin asioihin kaipasi lisäkoulutusta 30% (n=8). Itsetunto, vuorovaikutus sekä eri menetelmät mainittiin kaksi kertaa. Tarkkaavaisuushäiriöt mainittiin myös kaksi kertaa. Kerran mainittiin mutismi, pelkotilat, psyykkisen kehityksen häiriöt, häiriökäyttäytyminen, haastava käytös, rajattomat lapset, halu hallita toisia, lapsi ei erota totuutta ja mielikuvituksen luomia kokemuksia, arka lapsi, lapsi joka ei siedä kosketusta.

Menetelmistä eniten haluttiin lisäkoulutusta Muksuopista (33% n=9) sekä Tunne-  
muksesta ja Mututoukasta (30% n=8). 19% (n=5) mainitsi haluavansa lisäkoulutusta kaikista menetelmistä. Askeleittain-menetelmästä lisäkoulutusta halusi 15% (n=4) ja Hoivaavasta vuorovaikutusleikistä 7% (n=2). Lisäksi mainittiin pettymysten sietäminen, vuorovaikutustaidot sekä toiminnallisista menetelmistä lisävirikkeitä.

## 6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Seuraavaksi käsittelen tekemiäni johtopäätöksiä. Kappaleen lopussa on SWOT- analyysi (TAULUKKO 4), johon on koottu tutkimuksen keskeisimmät tulokset. SWOT-analyysin uhat kohtaa käsittelen työn pohdinta osiossa. Johtopäätökset on jaettu sen mukaan kumpaan tutkimuskysymykseen ne vastaavat. Ensimmäinen tutkimuskysymykseni oli: **Tukevatko lastentarhanopettajien toimintatavat lasten suotuisaa sosio-emotionaalista kehitystä?** Työntekijöiden tuli vastata erilaisiin väittämiin sen mukaan, kuinka hyvin ne pitävät paikkaansa. Pohjalla oli neljä kehitystä tukevaa asiaa: aikuisen emotionaalinen saatavillaolo, vertaissuhteiden tukeminen, tunnetaitojen tukeminen sekä struktuuri. Lisäksi kysyttiin omahoitajuudesta, kasvatuskumppanuudesta ja pienryhmätoiminnasta.

Aikuisen emotionaalinen saatavillaolo liittyy vahvasti aikuisen sensitiivisyyteen. Tuloksista käy ilmi, että työntekijät ovat sensitiivisiä. He käyttävät myönteistä kannustamista, asennoituvat työhön myönteisesti, tukevat myönteistä tunneilmaisua sekä hyväksyvät erilaiset tunteet. Aikuisten sensitiivisyys ja myönteinen suhtautuminen ovat lapselle tärkeitä. Lapset aistivat myös aikuisten väliset suhteet ja ryhmän yleisen tunneilmapiirin. Tutkimuksen mukaan lapsille opetetaan tunteiden nimeämistä liian vähän. Tunteiden nimeämisen taito on tärkeää tunteiden säätelyn kehittymisen kannalta. Pieni lapsi ei osaa vielä nimetä omia tunteitaan, vaan tarvitsee siihen aikuisen apua. Työntekijät ymmärtävät struktuurien merkityksen sekä heidän ryhmiensä aikuisilla on yhteiset säännöt. Struktuurit ja yhteiset säännöt ovat erityisen tärkeitä lapsille, joilla on erityisen tuen tarvetta. Ne auttavat lasta ennakoimaan tulevaa sekä kertovat kuinka lapsen tulee toimia.

Työntekijät tukivat lasten keskinäistä vuorovaikutusta ja edistivät ryhmän yhteenkuuluvuuden tunnetta. Leikki ja vertaissuhteet on lapselle erittäin tärkeitä, kuitenkin

kaan tutkimukset mukaan erityistä tukea tarvitsevan leikkiin liittymistä ei tueta tarpeeksi. Lasten sosio-emotionaaliset vaikeudet näkyvät nimenomaan ongelmina vertaissuhteissa (Leppälahti 2006; Pihlaja 2005). Vertaissuhteiden ja leikkiin liittymisen tukeminen ovat siis erittäin tärkeitä. Tulosten mukaan kaikkia lapsia ei huomioida yksilöllisesti päivän aikana. Lapsen yksilöllisen huomioinnin tulisi olla päivittäistä, joten tässä olisi kehittämistä. Huomatessaan lapsen kehityksessä huolenaiheita työntekijät ottavat ne esille eri tahojen kanssa.

Askeleittain ja Hoivaava vuorovaikutusleikki -menetelmien käyttöön on koulutettu Kallion alueella suurin osa työntekijöistä. Kuitenkaan niitä ei tunneta hyvin ja säännöllinen käyttö on vähäistä. Menetelmien periaatteet sisäistää vasta käytön myötä, joten voi olla, että menetelmiä ei koeta tunnettavan hyvin, koska niitä ei ole koulutuksen jälkeen käytetty. Myös Tunnemuksu ja Mututoukka sekä Muksuoppi menetelmät tunnetaan huonosti. Sosio-emotionaalisen kehitykseen tukemiseen tarkoitettujen menetelmien käyttöä tulisi lisätä, sillä niiden käytöstä on hyötyä kaikille ryhmän lapsille.

Toinen tutkimuskysymys oli: **Tunnistavatko lastentarhanopettajat lasten sosio-emotionaalisen kehityksen vaikeuksia sekä mistä aiheeseen liittyvästä asiasta he haluavat lisäkoulutusta?** Työntekijöiltä kysyttiin, onko heillä mielestään tarpeeksi keinoja sosio-emotionaalisten ongelmien tunnistamiseen. Sisäänpäin suuntautuvien ja ulospäin suuntautuvien ongelmien tunnistaminen oli eroteltu. Lisäksi kysyttiin kuinka hyvin työntekijät tuntevat sosio-emotionaalisen kehityksen ja mitä keinoja he käyttävät tuen tarpeen selvittämiseksi.

Lapsen normaalin sosio-emotionaalisen kehityksen tunteminen on edellytys tuen tarpeen havaitsemiselle. Kyselyn perusteella työntekijät eivät koe tietävänsä tarpeeksi sosio-emotionaalisesta kehityksestä ja vaikeuksista, osatakseen tunnistaa lapsen tuen tarpeen. Jotta vaikeudet voitaisiin tunnistaa ja kehitystä tukea, tulisi työnteki-

jöiden saada koulutusta aiheesta. Työntekijät tunnistavat paremmin ulospäin suuntautuvasti oireilevat kuin sisäänpäin suuntautuvasti oireilevat. Suurin osa nimesi havainnoinnin keinoksi havaita tuen tarve. Kuitenkaan havainnointi ja havaintojen kirjaaminen eivät olleet systemaattista. Erityislastentarhanopettajan palveluita ei ollut tarpeeksi oman toimintansa tueksi, joten palvelujen saatavuutta tulisi parantaa.

TAULUKKO 4. SWOT- analyysi

VAHVUUDET	HEIKKOUEDET
<p>Myönteistä tunneilmaisua tuetaan</p> <p>Myönteistä kannustamista käytetään</p> <p>Aikuiset ovat sensitiivisiä</p> <p>Erilaiset tunteet hyväksytään</p> <p>Struktuurit ymmärretään tärkeiksi</p> <p>Työhön asennoituminen on myönteistä</p> <p>Huolenaiheet otetaan esille</p> <p>Ryhmän yhteenkuuluvuuden tunnetta edistetään</p> <p>Lasten välistä vuorovaikutusta tuetaan</p>	<p>Sosio-emotionaalista kehitystä ei tunneta tarpeeksi</p> <p>Työntekijöillä ei ole tarpeeksi keinoja vaikeuksien tunnistamiseen</p> <p>Sisäänpäin oireilevien vaikeudet tunnustetaan huonosti</p> <p>Menetelmiä käyttö on vähäistä ja ne tunnetaan huonosti</p> <p>Lapsien yksilöllinen huomiointi ei ole päivittäistä</p> <p>Tunteiden nimeämistä ei opeteta riittävästi</p> <p>Eriyistä tukea tarvitsevan leikkiin pääsyä ei tueta tarpeeksi</p> <p>Systemaattinen havainnointi ja dokumentointi ovat vähäistä</p>
MAHDOLLISUUDET	UHAT
<p>Omahoitajuuden toimivuuden parantaminen</p> <p>Systemaattisen havainnoinnin ja dokumentoinnin lisääminen</p> <p>Lisäkoulutusta eri menetelmistä</p> <p>Menetelmien käytön lisääminen</p> <p>Eriyislastentarhanopettajan palveluiden saatavuuden parantaminen</p> <p>Lisäkoulutus sosio-emotionaalisesta kehityksestä ja vaikeuksien tunnistamisesta</p> <p>Pienryhmätoiminnan lisääminen</p>	<p>Lapsiryhmien koon kasvaminen</p> <p>Oman edun tavoittelun korostaminen</p> <p>Median sisältämä väkivalta</p> <p>Monimutkaiset perhesuhteet</p> <p>Päivähoitohenkilöstön vaihtuvuus</p> <p>Taloudellisten resurssien huononeminen</p> <p>Kasvatuskulttuurin muuttuminen aggressiivisuutta sallivammaksi</p>



## 7 POHDINTA

Suunnitelman mukaisesti tein opinnäytetyöhön liittyvän kyselyn keväällä 2012. Syksyllä 2012 analysoin ja esittelin kyselyn tulokset. Koko opinnäytetyön oli tarkoitus valmistua keväällä 2013. Opinnäytetyö ei valmistunut aikataulun mukaisesti, koska jäin äitiyslomalle syksyllä 2012. Koin tärkeäksi esitellä kyselyn tulokset ennen äitiyslomalle jääntä. Vaikka koko työ ei vielä ollut valmis, sain tiedotettua tuloksista, kun ne olivat mahdollisimman ajankohtaisia.

Halusin varmistaa, että tutkimustieto tavoittaa työntekijät, jotta tuloksista on todella hyötyä. Alusta asti minulle oli tärkeää, että saan vietyä tulokset työelämään. Tiedotin tuloksista johtajille ja konsultoiville erityislastentarhanopettajille, jotta he voivat viedä tietoa eteenpäin työntekijöille. Tiedottamalla tuloksista pyrin vaikuttamaan asioihin, sillä tietoa voidaan käyttää kehitystyön pohjana. Panostamiseni tuloksien eteenpäin viemiseen tuo mielestäni työlleni lisää arvoa. Mielestäni tutkimuksen aiheen valinta onnistui hyvin, se oli ajankohtainen sekä kiinnostava. Työelämän edustajat ovat olleet alusta asti kiinnostuneita tutkimuksestani ja tuloksista. Pidän tekemääni aiheen rajausta sekä tutkimuslomaketta onnistuneina.

Rajasin tutkimuksen koskemaan lastentarhanopettajina toimivia, jotta tutkimusjoukko ei ole liian suuri. Valitsemallani tutkimustavalla olisin kuitenkin pystynyt käsittelemään suuremman määrän vastauksia. Toisaalta lastentarhanopettajilla on päävastuu ryhmän toiminnasta ja heidän perehtyneisyytensä sosio-emotionaaliseen kehitykseen ja vaikeuksien havaitsemiseen on ensiarvoisen tärkeää. Koen tehneeni oikean ratkaisun rajatessani tutkimuksen koskemaan vain lastentarhanopettajia. Tekemäni lomakkeen avulla voidaan tutkia myöhemmin myös lastenhoitajien tietoa sosio-emotionaalisesta kehityksestä ja heidän toimintatapaan.

Kyselylomaketta tehdessäni mietin paljon, kuinka voidaan mitata ilmiötä, jota tutkin. Päädyin arvioimaan työntekijöiden tietoa lasten sosio-emotionaalisesta kehityksestä ja heidän keinojaan tukea kehitystä muun muassa erilaisten väittämien avulla. Vastaajat vastasivat kehitystä tukevia arjen toimintamalleja koskeviin väittämiin sen mukaan, kuinka hyvin ne heidän mielestä pitävät paikkaansa. Vastausvaihtoehdot olivat 1) huonosti, 2) kohtalaisesti ja 3) hyvin. Jälkikäteen ajateltuna, esimerkiksi 5-portainen asteikko olisi ehkä ollut informatiivisempi.

Kyselyyn vastanneiden piti arvioida omaa työtänsä ja toimintatapojansa sekä tietojansa. Kun omaa työtä arvioidaan, voidaan vastata niin kuin asioiden halutaan olevan, eikä niin kuin ne ovat. Esimerkiksi tutkimuksen mukaan työntekijät toimivat haasteista huolimatta positiivisella mielellä. Oman käsitykseni mukaan kaikkialla asiat eivät ole näin hyvin ja olen kuullut samaa kentältä. Ehkä ryhmien ilmapiiri on parantunut tai kyselyni ei tavoittanut niitä ryhmiä, joissa aikuisten väliset suhteet eivät toimi parhaalla mahdollisella tavalla. Saattaa myös olla, että vastaajat vastasivat positiivisemmin kuin asiat todellisuudessa ovat.

Yksi tärkeä tavoite työlläni oli nostaa esille lasten sosio-emotionaaliset vaikeudet ja toivon, että tutkimukseni innostaa työntekijöitä pohtimaan omia toimintatapojaan sekä ryhmän toimintaympäristöä sosio-emotionaalisen kehityksen tukemisen kannalta. Pihlajan (2004) mukaan hyvää kasvattajaa eivät määrittele tietyt luonteenpiirteet, vaan niiden muodostama kokonaisuus ja kasvattajan itsetietoisuus. Kasvattajan tulee tiedostaa omat persoonallisuuden piirteensä, toimintansa ja tunteensa sekä näiden vaikutus toisiinsa. Oman toiminnan jatkuva itsearviointi on tärkeää. (Pihlaja 2004.)

Jokaisen kasvattajan tulee miettiä omia toimintatapojaan ja niiden vaikutusta lapsiin. Lisäksi kasvattajien tulee myös yhdessä arvioida omaa työtänsä ja lasten toi-

mintaympäristöä. Pihlajan (2004) mukaan aikuisten tulee pohtia yhdessä periaatteet joihin jokainen sitoutuu. Erilaisia ongelmatilanteita tulee aina, mutta hyvän ja toimivan yhteisön tunnistaa siitä, osataanko ristiriidat ratkaista keskustelun avulla. Erityisen tärkeää on henkilökunnan jatkuva ja säännöllinen oman työn arviointi. (Pihlaja 2004, 227–228.) Päivi Pihlajan ”Päivähoidon kontekstianalyysi” on yksi työkalu pohtia, kuinka hyvin lapsiryhmän ympäristö tukee sosio-emotionaalista kehitystä.

Työntekijän tulee tietää, kuinka lasten normaali sosio-emotionaalinen kehitys etenee ja millä tavoin vaikeudet voivat ilmentyä. Tutkimuksen mukaan tuen tarpeen arvioinnissa pidettiin tärkeimpänä keinona havainnointia. Kuitenkin vain hieman yli puolet vastaajista havainnoi lapsia säännöllisesti ja havaintojen kirjaaminen ei ollut säännöllistä. Havainnointi on tärkeää lapsen kehityksen seuraamisen kannalta. Emme välttämättä kiinnitä tarpeeksi huomioita oikeisiin asioihin ilman systemaattista havainnointia. Myös havaintojen kirjaaminen on erittäin tärkeää, sillä emme muista asioita niin hyvin kuin luulemme.

Havaintojen kirjaaminen on tärkeää erityisesti, jos lapsen tuen tarpeen arvioinnissa ollaan yhteydessä asiantuntijaan, esimerkiksi konsultoivaan erityislastentarhanopettajaan. Ammatillaisen arvio lapsen tuen tarpeesta ei tule perustua pelkkään arkitietoon. Systemaattinen havainnointi ja havaintojen kirjaaminen yhdistettynä koulutuksesta saatuun tietoon tekevät tiedosta ammatillisesti pätevää. Miten tuen tarve siis huomataan, jos tärkein väline siihen on havainnointi, mutta säännöllistä havainnointia ei tehdä? Yksi asia mikä voi vaikuttaa sosio-emotionaaliseen kehitykseen liittyvien ongelmien havainnointiin, voi olla se, että osalla tutkimusalueesta käytössä olleet havainnointilomakkeet, eivät ole sisältäneet erikseen sosio-emotionaalisten taitojen osiota.

Vastauksien mukaan ryhmän yhteenkuuluvuuden tunnetta ja lasten välistä vuorovaikutusta tuetaan. Kuitenkaan erityistä tukea tarvitsevan lapsen leikkiin liittymistä ei tueta tarpeeksi. Tukevatko lastentarhanopettaja siis vertaisryhmään kuulumista vain ns. normaalien lapsien kohdalla? Ajatellaanko, että erityistä tukea tarvitseva lapsi oppii parhaiten toimimalla oman avustajansa kanssa ja unohdetaan vertaisryhmään kuulumisen tärkeys? Tutkimuksessani eivät nämä asiat selviä. Tulos on kuitenkin sellainen, joka jäi minua mietityttämään.

Omahoitajajärjestelmä toimii hyvin vain 11% mielestä, vaikka siihen on saatu koulutusta Kallion alueella. Tutkimukseni ei kerro, miksi omahoitajuus ei työntekijöiden mielestä toimi. Voi olla, ettei koulutuksesta huolimatta toimintamallia osata siirtää käytäntöön tai toimintamallista ei tiedetä tarpeeksi. Voi myös olla että ympäristö ja resurssit eivät mahdollista toimivaa omahoitajuutta. Työnantajalla on tärkeä rooli omahoitajuuden käytännön toteutuksen kannalta, sillä hän päättää muun muassa kotikäyntien teosta ja työvuoroista. Mielestäni hyvä jatkotutkimusaihe olisi tutkia, miksi koulutuksesta huolimatta työntekijät eivät koe ryhmänsä omahoitajajärjestelmää toimivaksi.

Omahoitajuuteen liittyy vahvasti pienryhmätoiminta. Pienryhmätoimintaa käytti 70% päivittäin. Kuinka pienryhmät jaetaan, jos omahoitajuus ei toimi? Pienessä ryhmässä toimimisen edut tiedostetaan, joten miksi kaikki eivät käytä pienryhmätoimintaa päivittäin? Omahoitajuus ja pienryhmätoiminta helpottavat vaikeuksien tunnistamista, sillä omahoitaja on lasten kanssa enemmän ja näin oppii tuntemaan heidät paremmin. Sosio-emotionaaliset vaikeudet näkyivät Leppälahden (2006) tutkimuksessa vaikeutena toimia isossa ryhmässä. Tämänkin vuoksi pienryhmätoiminta on erityisen tärkeää. Omahoitajuuden toimivuutta ja pienryhmätoimintaa tulisi siis kehittää edelleen.

Päiväkotien johtajille ja konsultoiville erityislastentarhanopettajille antamassani SWOT-analyysissä vahvuuksissa oli kohta ”toiminta on kasvatuskumppanuuden mukaista”, tämä on lopullisesta analyysistä poistettu. Syynä on, että kasvatuskumppanuus toimii työntekijöiden mukaan, mutta tuen tarpeen havaitsemiseen eivät kaikki käytä yhteistyötä vanhempien kanssa. Kaikki vastaajat eivät myöskään ota lasta koskevia huolenaiheita puheeksi vanhempien kanssa.

Olisin voinut muuttaa kohdan nimeksi ”toiminta on työntekijöiden mielestä kasvatuskumppanuuden mukaista”. Tällöin se ei olisi enää mielestäni ollut vahvuus: onko hyvä asia, että työntekijät toimivat mielestään kasvatuskumppanuuden mukaisesti, mutta eivät näin todellisuudessa tee? Kasvatuskumppanuuden tulisi olla tuen tarpeen havaitsemisen lähtökohta ja mahdollisista ongelmista tulisi aina puhua lapsen vanhempien kanssa. Mielestäni jatkotutkimusaihe voisi olla, kuinka työntekijät ymmärtävät kasvatuskumppanuuden.

Työntekijät haluavat lisäkoulutusta, mutta asioita ei osata nimetä sen tarkemmin, paitsi lisäkoulutus aggressiivisuuteen liittyen nousi vastauksista esille. Mielestäni tämä kertoo ongelmien jäsentymättömyydestä. Kallion ja Pihlajan (2005) pro gradu-tutkielmassa tutkittiin koulutuksen vaikutusta työntekijöiden mielipiteissä. Koulutuksen jälkeen työntekijöiden vastaukset olivat pohdiskelevampia ja aiheeseen liittyviä sanoja oli enemmän. (Kallio & Pihlaja 2005.) Uskon, että työntekijöiden lisäkoulutus auttaisi heitä kartuttamaan sosio-emotionaaliseen kehitykseen ja sen vaikeuksiin liittyvää sanastoa, sekä jäsentämään ongelmia paremmin.

Työntekijät kokevat tunnistavansa huonommin lasten sosio-emotionaaliset vaikeudet, jos ne näkyvät sisäänpäin suuntautuneena oireiluna. Leppälahti (2006) sai pro gradu-tutkimuksessaan samankaltaisen tuloksen. Tutkimuksessani työntekijät mainitsivat lisäkoulutustoiveissa sisäänpäin kääntyvään oireiluun viittaavia toiveita huomattavasti vähemmän, kun taas useat mainitsivat haluavansa koulutusta aggres-

siivisuuteen liittyvistä asioista. Väistämättä mieleeni tulee, jäävätkö hiljaiset ja arat lapset vaille tukea, kun heidän ongelmiaan ei huomata. Onko niin, että he eivät häiritse ryhmän toimintaa niin paljoa kuin ulospäin suuntautuvasti oireilevat, eikä näin ongelmiin osata puuttua yhtä hyvin? Kuitenkin sosio-emotionaalisen kehityksen vaikeuksien tunnistaminen olisi kaikkien lasten kohdalla todella tärkeää.

Monet yhteiskunnalliset asiat vaikuttavat lasten sosio-emotionaaliseen kehitykseen sekä päivähoiton työntekijöiden mahdollisuuksiin tukea kehitystä. Yhteiskunnan arvojen muuttuminen heijastuu päivähoitoon. Tämän hetken yhteiskunnassa yhteisöllisyys on vähentynyt ja oman edun tavoittelusta on tullut sallittavaa, jopa erityisen suotavaa. Oma etua ja omia oikeuksia saa ja pitääkin puolustaa. Keltikangas-Järvisen mukaan vanhemmat ja ammattikasvattajat voivat jopa huolestua, pärjääkö lapsi, jos hän ei pidä omista oikeuksistaan kiinni, kykenee tekemään kompromisseja tai tuntee empatiaa. Aggressiivisuudesta on tullut myös aiempaa hyväksyttävämpää ja nykyään pidetään pärjäämisestä sitä, mitä ennen pidettiin aggressiona. (Professori: Lapsen aggressiosta on tullut pärjäämisen merkki, 2012.) Liian suuret lapsiryhmät lisäävät sosiaalisten vuorovaikutussuhteiden määrää ja vaikeuttavat sosiaalista kehitystä. Isossa ryhmässä lapsi voi saada aggressiivisella käytöksellä huomiota, jota ei muuten välttämättä saisi.

Päivähoitossa näkyy myös vahvasti median vaikutus lapsiin. Media on tullut lähemmäs jo varhaiskasvatusikäisiä lapsia. Mediassa on paljon väkivaltaa ja todella raakoja ohjelmia näytetään jo alkuillasta. Lapset voivat myös pelata, jopa vanhempien luvalla, heiltä kiellettyjä pelejä. Peleissä on paljon väkivaltaa ja paras pelaaja on se, joka on häikäilemättömin ja tappaa eniten. Pahimmillaan televisiota ja pelejä voidaan käyttää "lapsenvahteina", jolloin lapsi jää vaille tarvitsemaansa aikuisen ohjausta ja tukea asioissa, joita hän ei ymmärrä. Sinkkonen (2008) puhuu kirjassaan näistä samoista asioista. Hänen mukaansa aikuisten tulisi valvoa lasten tietokoneella pelaamista ja tarvittaessa rajoittaa sitä. Väkivaltaisten pelien pelaaminen voi madaltaa

empatiakykyä ja kynnystä käyttää väkivaltaa sekä vähentää sosiaalisia kontakteja. (Sinkkonen 2008, 160–169.)

Taloustilanteen huononeminen näkyy monin tavoin varhaiskasvatuksesta, vaikka siellä myös säästämisen pitkäaikaisvaikutukset näkyvät eniten. Taloudellisten resurssien huononeminen vaikuttaa päiväkodeissa nimenomaan lapsiryhmien kokoon, henkilöstön määrään sekä vaihtuvuuteen. Lapsi tarvitsee hyvään kasvuun hyviä ja pysyviä ihmissuhteita. Tätä eivät tue monimutkaiset perhesuhteet ja päivähoidon henkilöstön suuri vaihtuvuus. Poissaolevan työntekijän tilalle ei oteta sijaista, kun vain tarvittaessa. Tämä tarkoittaa, että viikon sairauslomalla olevalle työntekijälle saatetaan ottaa sijainen vain parina päivänä ja sijainen voi vaihtua tänä aikana. Ennen päiväkodeissa oli joka ryhmässä avustaja ja lisäksi erityistä tukea tarvitsevalla lapsella saattoi olla oma avustaja. Ryhmäavustajien määrää on vähennetty, mikä ei ole hyvä asia. Vaikka varsinaisen kasvatushenkilöstön määrä on pysynyt samana, on ryhmän aikuisten määrä vähentynyt.

## LÄHTEET

- Askeleittain 2005. Askeleittain- Sosiaalista kehitystä ja tunnetaitoja tukeva opetusohjelma. Opettajan opas päiväkotii/ esikoulu. Helsinki: Psykologien Kustannus Oy
- Furman, B. 2003. Muksuoppi. Ratkaisun avaimet lasten ongelmiin. Helsinki: Tammi.
- Furman, B. 2010. Muksuopin lumous. Uusi tapa auttaa lapsia voittamaan psyykkiset ongelmat. Helsinki: Tammi.
- Heinämäki, L. 2000. Varhaiserityiskasvatus lapsen arjessa. Helsinki: Tammi.
- Heinämäki, L. 2004. Erityinen tuki varhaiskasvatuksessa. Erityispäivähoito- lapsen mahdollisuus. Oppaita 58. Helsinki: Stakes
- Heinämäki, L. 2005. Varhaista tukea lapselle – työvälineenä kehittämisvalikko. Oppaita 62. Helsinki: Stakes.
- Hirsijärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2006. Tutki ja kirjoita. 12 painos. Helsinki: Tammi.
- Jaakkola, H. 2012. Turvallinen omahoitaja. Talentia/ Kasvu 1/2012. 12–14.
- Jarasto, P. & Sinervo, N. 2000. Alle kouluikäisen lapsen maailma. 3. painos. Helsinki, Jyväskylä: Gummerus.
- Jernberg, A. & Booth, P. 2003. Theraplay. Vuorovaikutusterapian käsikirja. Helsinki: Psykologien Kustannus Oy.
- Kalland, M. 2005. Kiintymyssuhdeteorian kliininen merkitys: soveltaminen erityistilanteissa. Teoksessa Sinkkonen, J. & Kalland, M. Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen (toim.) 1. -4. painos. Helsinki: WSOY.
- Kalland, M. 2012. Päivähoidon laatu. Teoksessa Kanninen, K. & Sigfrids, A. Tunne minut! Turva ja tunteet lapsen silmin. Jyväskylä: PS-kustannus. 49–66.
- Kallio, K. & Pihlaja, P. 2005. (toim.) Lasten sosiaalis-emotionaalisten vaikeuksien hoito ja kasvatuksen kehittäminen päivähoidossa -hankkeen loppuraportti. Julkaisu 3/2005. Vasso.



Kanninen, K. & Sigfrids, A. 2012. Tunne minut! Turva ja tunteet lapsen silmin. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kaskela, M & Kekkonen, M. 2007. Kasvatuskumppanuus kannattelee lasta – opas varhaiskasvatuksen kehittämiseen. Oppaita 63. Helsinki: Stakes.

Kemppinen, P. 2000. Lasten ja nuorten tunne-elämän häiriöt. Vantaa: Kannustusvalmennus P. & K. Oy.

Kirves, L. & Stoor-Grenner, M. 2010. Kiusaavatko pienetkin lapset? Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto ja Folkhälsan.

Leppälahti, E. ”Et, sehän on ihan arkista, tavallista päivähoitoa, et lapset vaan nyt sattuu olemaan vähän toisenlaista laatua” Sosioemotionaalinen erityisen tuen tarve päivähoidon arjessa. 2006. Pro gradu –tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Erityispedagogiikan laitos.

Opetushallitus. 2012. SWOT- analyysi. Www-dokumentti. Saatavissa: [http://www.oph.fi/saadokset\\_ja\\_ohjeet/laadunhallinnan\\_tuki/wbl-toi/menetelmia\\_ja\\_tyovalineita/swot-analyysi](http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/laadunhallinnan_tuki/wbl-toi/menetelmia_ja_tyovalineita/swot-analyysi). Luettu 22.10.2013.

Peltonen, A. & Kullberg-Piilola, T. 2005. Tunnemuksuu. Tunnetaitoja perheille ja kasvattajille. Helsinki: LK-KIRJAT.

Pihlaja, P. 2001. Päivähoidon kontekstianalyysi – lasten sosiaalis-emotionaalisen tuen näkökulmasta. Teoksessa Pihlaja, P. & Kontu, E. (toim.) Työkaluja päivähoiton erityiskasvatukseen. Julkaisuja 2001:14. Helsinki: STM.

Pihlaja, P. 2004 Sosiaalis-emotionaaliset vaikeudet lapsuudessa. Teoksessa Pihlaja, P. & Viitala, R. Erityiskasvatus varhaislapsuudessa. Helsinki: WSOY. 214–240.

Pihlaja, P. 2005. Varhaiserityiskasvatus suomalaisessa päivähoitossa. Erityisen tuen tarpeet sosiaalis-emotionaalisella ja kielen kehityksen alueilla. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.

Pihlaja, P., Rantanen, M-L & Sonne, V. Varhaiserityiskasvatuksen haasteita ja vahvuuksia. Vastauksia monitahoarvioinnilla Varsinais-Suomessa. Julkaisuja 1/2010. Vasso.

Professori: Lapsen aggressiosta on tullut pärjäämisen merkki. 2012. Www-dokumentti. Saatavissa: <http://www.kaleva.fi/uutiset/kotimaa/professori-lapsen-aggressiosta-on-tullut-parjaamisen-merkki/607096>. Luettu 5.10.2012.

Repo, L. 2013. Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy. Jyväskylä: PS-kustannus.

Salmivalli, C. 2005. Kaverien kanssa. Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus

Salo, S. 2012. Emotionaalisen saatavillaolon lisääminen päivähoitossa. Teoksessa Kanninen, K. & Sigfrids, A. Tunne minut! Turva ja tunteet lapsen silmin. Jyväskylä: PS-kustannus. 91–102.

Savola, S. 2003a. Hoivaava vuorovaikutteinen leikki. Pikkuväki 2/2003, 22–23.

Savola, S. 2003b. Hoivaava vuorovaikutteinen leikki, osa 2. Pikkuväki 3/2003, 28–30.

Savola, S. 2003c. Hoivaava vuorovaikutteinen leikki, osa 3. Pikkuväki 4/2003, 34–37.

Sinkkonen, J. 2008. Mitä lapsi tarvitsee hyvään kasvuun. Helsinki: WSOY

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2005. Oppaita 56. Helsinki: Stakes.

## LIITTEET



Peruspalvelukuntayhtymä VIRANHALTIJAPÄÄTÖS  
Kallio  
Varhaiskasvatuspalvelut

Viranhaltija:  
Palvelujohtaja/Varhaiskasvatuspalvelut

Päivämäärä Pykäliä  
26.03.2012 16

Asia:	Tutkimuslupa: Anna Salonen	
Perustelut:	<p>Anna Salonen anoo tutkimuslupaa Keski-Pohjanmaan Ammattikorkeakoulun sosionomi (AMK) opintoihin liittyen.</p> <p>Tutkimuksen nimi: Lasten sosiaalis-emotionaalisen kehityksen tukeminen ja ongelmien tunnistaminen</p> <p>Tutkimuksen tarkoituksena on kartoittaa työntekijöiden tietämystä sosiaalis-emotionaalisesta kehityksestä (ongelmien tunnistamisesta).</p> <p>Tutkimuksen kohderyhmänä ovat Peruspalvelukuntayhtymä Kallion lastentarhanopettajat.</p> <p>Tutkimusmenetelmänä on kyselylomaketutkimus Webropolilla. Aineiston keruun arvioitu ajankohta on huhti - toukokuu 2012.</p> <p>Tutkimuksen ohjaajana oppilaitoksella toimii lehtori Kirsi Herranen-Somero.</p> <p>Päiväkotihoidon palvelupäällikkö Sari Suhonen puoltaa tutkimusluvan myöntämistä. Palvelupäällikkö nimeää myöhemmin varhaiskasvatuspalveluiden osalta tutkimuksen yhteyshenkilön ja ohjaajan.</p>	
Päätös:	<p>Myönnetään Anna Saloselle lupa tutkimuksen tekemiseen edellä kuvattua opinnäytetyötä varten.</p> <p>Opinnäytetyön tekijöiden edellytetään noudattavan hyvää tutkimuskäytäntöä, tekemään tiivistä yhteistyötä kuntayhtymän nimeämän tutkimuksen yhteyshenkilön / ohjaajan kanssa tutkimuksen eri vaiheissa sekä raportoimaan opinnäytetyön tuloksista Peruspalvelukuntayhtymä Kalliolle tutkimusluvan myöntäjän välityksellä.</p>	
Allekirjoitus:	Palvelujohtaja/Varhaiskasvatuspalvelut	<i>Marja Ranta-Nilkku</i> Marja Ranta-Nilkku
Pöytäkirjan nähtävänäpito	Tämä päätös on yleisesti nähtävänä päätöksentekijän virkaahuoneessa päätöspäivän jälkeisenä tiistaina klo 9-12.	
Oikaisuvaatimus	Päätökseen tyytymätön voi tehdä kirjallisen oikaisuvaatimuksen. Oikaisuvaatimuksen saa tehdä se, johon päätös on kohdistettu tai jonka oikeuteen, velvollisuuteen tai etuun päätös välittömästi vaikuttaa tai kunnan jäsen.	
Oikaisuvaatimusviranomainen	Viranomainen, jolle oikaisuvaatimus tehdään, osoite ja postiosoite Peruspalvelukuntayhtymä Kallio / Johtoryhmä Vierimaantie 5 84100 YLIVIESKA	
Oikaisuvaatimusaika, sisältö ja toimittaminen	Oikaisuvaatimus on tehtävä 14 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaannista. Kunnan jäsenen katsotaan saaneen päätöksestä tiedon kun pöytäkirja on asetettu yleisesti nähtäväksi. Asianosaisen katsotaan saaneen päätöksestä tiedon, jollei muuta näytetä, seitsemän päivän kuluttua kirjeen lähettämisestä, saantitodistuksen osoittamana aikana tai erilliseen tiedoksisaantitodistukseen merkittynä aikana. Oikaisuvaatimuksesta on käytävä ilmi vaatimus perusteineen ja se on tekijän allekirjoitettava. Oikaisuvaatimus on toimitettava oikaisuvaatimusviranomaiselle ennen oikaisuvaatimusajan päättymistä.	
Tiedoksianto	Kenelle: Anna Salonen, palvelupäälliköt, päiväkotien johtajat	Pvm: 26.3.2012
	<input checked="" type="checkbox"/> Lähetetty postitse tavallisena kirjeenä	
Täytäntöönpanoa varten tiedoksi	Pvm: 26.3.2012 Nimi:	Sähköpostiosoite:

(Sivu 1 / 6)

**Sosio- emotionaalinen kehitys ja sen vaikeudet varhaiskasvatusikäisillä**

Hei lastentarhanopettajat Kallion alueella!

Olen Anna Salonen, toisen vuoden sosionomi(AMK)-opiskelija Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulusta Ylivieskan yksiköstä. Teen opinnäytetyötä, jonka tarkoituksena on tutkia lastentarhanopettajien tietämystä lasten sosio-emotionaalisesta kehityksestä ja sen vaikeuksista . Opinnäytetyön toisena tavoitteena on kartoittaa mahdollista lisäkoulutuksen tarvetta. Opinnäytetyö liittyy Lapsen hyvä arki -hankkeeseen.

Pyydän, että vastaat oheiseen kyselyyn 7.5.2012-20.5.2012 välisenä aikana. Vastaaminen kestää noin 10-15 minuuttia. Kyselyyn vastataan nimettömänä ja tulokset käsitellään niin, ettei yksittäistä vastaajaa voi tunnistaa. Tulokset esitellään syksyllä 2012. Kyselyyn pääset klikkaamalla oheista linkkiä.

**Kiitokset jo etukäteen vastauksesta ja kannustathan muitakin vastaamaan, jotta saamme mahdollisimman oikean kuvan nykytilanteesta ja koulutustarpeista.**

**Sosio- emotionaalinen kehitys ja sen vaikeudet varhaiskavatusikäisillä****Taustatiedot****1. Millä paikkakunnalla työskentelet**

- Alavieska  Nivala  Sievi  Ylivieska

**2. Yksikkö jossa työskentelet tarjoaa vuoroa (kello 18 jälkeen ja viikonloppuisin)**

- Kyllä  Ei

**3. Minkä ikäinen olet**

- alle 30-vuotta  30-40-vuotta  40-50-vuotta  yli 50-vuotta

**4. Mikä on koulutuksesi**

- Sosionomi (AMK)  Sosiaaliohjaaja tai Sosiaalikesvattaja  Lastentarhanopettaja (Lastentarhanopettaja opisto)  Kasvatustieteiden kandidaatti tai maisteri  Jokin muu, mikä?

**5. Minkä verran sinulla on työkokemusta**

- alle 5 vuotta  5-10 vuotta  yli 10 vuotta

**6. Minkä verran olet saanut lisäkoulutusta sosio-emotionaaliseen kehitykseen liittyvistä asioista**

- Paljon  Vähän  Ei ollenkaan

Seuraava -->



**Sosio- emotionaalinen kehitys ja sen vaikeudet varhaiskavatusikäisillä**

Kuinka hyvin tunnet sosio-emotionaalisen kehityksen tukemiseen käytettäviä menetelmiä?

**7. Vuorovaikutusleikki/theraplay**

- Hyvin  Kohtalaisesti  En tunne

**8. Askeleittain**

- Hyvin  Kohtalaisesti  En tunne

**9. Tunnemuksu ja mututoukka**

- Hyvin  Kohtalaisesti  En tunne

**10. Muksuoppi**

- Hyvin  Kohtalaisesti  En tunne

Mitä sosio-emotionaaliseen kehityksen tukemiseen tarkoitettuja menetelmiä käytät työssäsi ja kuinka usein?

**11. Vuorovaikutusleikki/theraplay**

- Säännöllisesti  Harvoin  En ollenkaan

**12. Askeleittain**

- Säännöllisesti  Harvoin  En ollenkaan

**13. Tunnemuksu ja mututoukka**

- Säännöllisesti  Harvoin  En ollenkaan

**14. Muksuoppi**

- Säännöllisesti  Harvoin  En ollenkaan

**15. Kerro mistä sosio-emotionaaliseen kehitykseen tukemiseen tarkoitettua menetelmää haluat lisäkoulutusta**

<- Edellinen

Seuraava ->



**Sosio- emotionaalinen kehitys ja sen vaikeudet varhaiskavatusikäisillä**

Vastaa seuraaviin väittämiin asteikolla 1-3, kuinka hyvin ne pitävät paikkaansa. 1=huonosti  
2=kohtalaisesti, 3=hyvin

16. Minun on helppo ja luontevaa koskea lapsia arkisessa työssäni, esimerkiksi silittän tai otan syliin

1  2  3

17. Tuen lasten myönteistä tunteiden ilmaisua

1  2  3

18. Varmistan että etenkin erityistä tukea tarvitsevat lapset pääsevät leikkeihin mukaan

1  2  3

19. Opetan lapsia nimeämään erilaisia tunteita

1  2  3

20. Edistän ryhmäni lasten yhteenkuuluvuuden tunnetta

1  2  3

21. Minun on helppo hallita oma ärtymykseni ja kiukkuni myös hankalissa tilanteissa

1  2  3

22. Huomion jokaisen lapsen yksilöllisesti päivittäin

1  2  3

23. Struktuurit ja rutiinit vähentävät häiriökäyttäytymistä ja uhmakohtauksia

1  2  3



24. Käytän myönteistä kannustusta päivittäin

1  2  3

25. Ryhmässäni käytetään pienryhmätoimintaa päivittäin

1  2  3

26. Ymmärrän että jotkut lapset tarvitsevat muita enemmän tukea tunnelmaisuun

1  2  3

27. Tuen lasten välistä vuorovaikutusta

1  2  3

28. Ryhmässäni on selkeä päiväjärjestys

1  2  3

29. Minun on helppo havaita milloin lapsi haluaa olla vuorovaikutuksessa aikuisen kanssa

1  2  3

30. Ryhmässäni on toimiva omahoitaja järjestelmä

1  2  3

31. Minun on helppo näyttää lapsille avoimesti tunteeni

1  2  3

32. Ryhmäni aikuisilla on yhteiset säännöt

1  2  3

33. Hyväksyn lasten erilaiset tunteet

1  2  3

**34. Ryhmässäni toimitaan kasvatuskumppanuuden mukaisesti**

1  2  3

**35. Mielestäni hymyileminen, nauraminen ja välittämisen näyttäminen lapsille on tärkeää**

1  2  3

[<- Edellinen](#)

[Seuraava ->](#)



**Sosio- emotionaalinen kehitys ja sen vaikeudet varhaiskavatusikäisillä**

Vastaa seuraaviin väittämiin asteikolla 1-3, kuinka hyvin ne pitävät paikkaansa. 1=huonosti, 2=kohtalaisesti, 3=hyvin

36. Havainnoin lapsia säännöllisesti

1  2  3

37. Kirjaan tekemäni lapsihavainnot ylös säännöllisesti

1  2  3

38. Minun on helppo tunnistaa lapsen tuen tarve jos se näkyy ulospäin suuntautuvana ei-toivottuna käytöksenä, esimerkiksi aggressiivisuutena, uhmakkuutena tai häiritsevänä käytöksenä

1  2  3

39. Minun on helppo tunnistaa lapsen tuen tarve jos se näkyy sisäänpäin suuntautuvana ei-toivottuna käytöksenä, esimerkiksi arkuutena, pelokkuutena tai vetäytyvänä käytöksenä

1  2  3

40. Otan työkavereiden kanssa puheeksi lapsen kehitykseen liittyvät huolenaiheet

1  2  3

41. Saan erityislastentarhanopettajan palveluita oman toiminnan tueksi

1  2  3

42. Tiedän miten lasten sosiaalisten taitojen kehitys etenee

1  2  3

43. Tiedän miten lasten emotionaalinen kehitys etenee

1  2  3

**44. Minun on helppo havaita lapsen sosio-emotionaalisen kehityksen tuen tarve**

1  2  3

**45. Minulla on tarpeeksi keinoja sosio-emotionaalisten vaikeuksien tunnistamiseen**

1  2  3

**46. Mitä keinoja käytät tuen tarpeen selvittämiseksi?**

[<-- Edellinen](#)

[Seuraava -->](#)



## Sosio- emotionaalinen kehitys ja sen vaikeudet varhaiskavatusikäisillä

47. Kerro mistä sosio-emotionaaliseen kehitykseen tai kehityksen vaikeuksiin liittyvistä asioista haluat lisäkoulutusta

< - Edellinen

Lähetä



<b>Millä paikkakunnalla työskentelet</b>			
Ylivieska tai Alavieska		44% (n=12)	
Sievi		15% (n=4)	
Nivala		41% (n=11)	
<b>Tarjoaako yksikkö jossa työskentelet vuorohoitoa</b>			
Kyllä		30% (n=8)	
Ei		70% (n=19)	
<b>Minkä ikäinen olet</b>			
Alle 30-vuotta		26% (n=7)	
30-40-vuotta		26% (n=7)	
40-50-vuotta		33% (n=9)	
Yli 50-vuotta		15% (n=4)	
<b>Mikä on koulutuksesi</b>			
Sosionomi (AMK)		55% (n=15)	
Sosiaaliohjaaja tai sosiaalikasvattaja		0% (n=0)	
Lastentarhanopettaja (lastentarhanopettaja opisto)		30% (n=8)	
Kasvatustieteiden kandidaatti tai maisteri		11% (n=3)	
Jokin muu		4% (n=1)	
<b>Minkä verran sinulla on työkokemusta</b>			
Alle 5-vuotta		33% (n=9)	
5-10-vuotta		19% (n=5)	
yli 10-vuotta		48% (n=13)	
<b>Kuinka paljon olet saanut sosio-emotionaaliseen kehitykseen liittyvää lisäkoulutusta</b>			
Paljon		8% (n=2)	
Vähän		70% (n=19)	
Ei ollenkaan		22% (n=6)	

<b>Kuinka hyvin menetelmät tunnetaan</b>			
	<b>Hyvin</b>	<b>Kohtalaisesti</b>	<b>En tunne</b>
Vuorovaikutusleikki	30% (n=8)	59% (n=16)	11% (n=3)
Askeleittain	44% (n=12)	41% (n=11)	15% (n=4)
Tunnemuksu ja mututoukka	0% (n=0)	33% (n=9)	67% (n=18)
Muksuoppi	4% (n=1)	52% (n=14)	44% (n=12)
<b>Kuinka usein menetelmiä käytetään</b>			
	<b>Säännöllisesti</b>	<b>Harvoin</b>	<b>En ollenkaan</b>
Vuorovaikutusleikki	15% (n=4)	59% (n=16)	26% (n=7)
Askeleittain	22% (n=6)	52% (n=14)	26% (n=7)
Tunnemuksu ja mututoukka	0% (n=0)	22% (n=6)	78% (n=21)
Muksuoppi	0% (n=0)	37% (n=10)	63% (n=17)

<b>Arjen keinot sosio-emotionaalisen kehityksen tukemiseksi, kuinka hyvin väittämät pitävät paikkansa</b>			
	<b>Hyvin</b>	<b>Kohtalaisesti</b>	<b>Huonosti</b>
Minun on helppo ja luontevaa koskea lapsia arkisessa työssäni	100% (n=27)	0% (n=0)	0% (n=0)
Tuen lasten myönteistä tunteiden ilmaisua	89% (n=24)	11% (n=3)	0% (n=0)
Varmistan, että etenkin erityistä tukea tarvitsevat pääsevät leikkeihin mukaan	63% (n=17)	37% (n=10)	0% (n=0)
Opetan lapsia nimeämään erilaisia tunteita	63% (n=17)	37% (n=10)	0% (n=0)
Edistän ryhmäni yhteenkuuluvuuden tunnetta	74% (n=20)	26% (n=7)	0% (n=0)
Minun on helppo hallita oma ärtymykseni ja kiukkuni myös hankalissa tilanteissa	74% (n=20)	26% (n=7)	0% (n=0)
Huomioin jokaisen lapsen päivän aikana	56% (n=15)	44% (n=12)	0% (n=0)
Struktuurit ja rutiinit vähentävät häiriökäyttäytymistä ja uhmakohtauksia	81% (n=22)	19% (n=5)	0% (n=0)
Käytän myönteistä kannustusta päivittäin	96% (n=26)	4% (n=1)	0% (n=0)
Ryhmässäni käytetään pienryhmätoimintaa päivittäin	70% (n=19)	30% (n=8)	0% (n=0)
Ymmärrän, että jotkut lapset tarvitsevat muita enemmän tukea tunneilmaisuun	96% (n=26)	4% (n=1)	0% (n=0)
Tuen lasten välistä vuorovaikutusta	93% (n=25)	7% (n=2)	0% (n=0)
Ryhmässäni on selkeä päiväjärjestys	93% (n=25)	7% (n=2)	0% (n=0)
Minun on helppo havaita, milloin lapsi haluaa olla vuorovaikutuksessa aikuisen kanssa	85% (n=23)	15% (n=4)	0% (n=0)
Ryhmässäni on toimiva omahoitajajärjestelmä	33% (n=9)	56% (n=15)	11% (n=3)
Minun on helppo näyttää lapsille avoimesti tunteeni	67% (n=18)	33% (n=9)	0% (n=0)
Ryhmäni aikuisilla on yhteiset säännöt	92% (n=25)	4% (n=1)	4% (n=1)
Hyväksyn lasten erilaiset tunteet	100% (n=27)	0% (n=0)	0% (n=0)
Ryhmässäni toimitaan kasvatuskumppanuuden mukaisesti	93% (n=25)	7% (n=2)	0% (n=0)
Mielestäni hymyileminen, nauraminen ja välittämisen näyttäminen lapsille on tärkeää	100% (n=27)	0% (n=0)	0% (n=0)
Teen työtäni iloisella mielellä haasteista huolimatta	96% (n=26)	4% (n=1)	0% (n=0)

<b>Ongelmien havaitseminen ja niihin puuttuminen, kuinka hyvin väittämät pitävät paikkansa</b>			
	<b>Hyvin</b>	<b>Kohtalaisesti</b>	<b>Huonosti</b>
Havainnoin lapsia säännöllisesti	63% (n=17)	37% (n=10)	0% (n=0)
Kirjaan tekemäni lapsihavainnot ylös säännöllisesti	15% (n=4)	63% (n=17)	22% (n=6)
Minun on helppo tunnistaa lapsen tuen tarve, jos se näkyy ulospäin suuntautuvana ei-toivottuna	63% (n=17)	37% (n=10)	0% (n=0)
Minun on helppo tunnistaa lapsen tuen tarve, jos se näkyy sisäänpäin suuntautuvana ei-toivottuna	48% (n=13)	52% (n=14)	0% (n=0)
Otan vanhempien kanssa puheeksi lapsen kehitykseen liittyvät huolenaiheet niitä havaittuani	81% (n=22)	19% (n=5)	0% (n=0)
Otan työkavereiden kanssa puheeksi lapsen kehitykseen liittyvät huolenaiheet niitä havaittuani	100% (n=27)	0% (n=0)	0% (n=0)
Saan erityislastentarhanopettajan palveluita oman toiminnan tueksi	48% (n=13)	33% (n=9)	19% (n=5)
Tiedän, miten lasten sosiaalisten taitojen kehitys etenee	70% (n=19)	30% (n=8)	0% (n=0)
Tiedän, miten lasten emotionaalinen kehitys etenee	67% (n=18)	33% (n=9)	0% (n=0)
Minun on helppo havaita lapsen sosio-emotionaalisen kehityksen tuen tarve	41% (n=11)	59% (n=16)	0% (n=0)
Minulla on tarpeeksi keinoja sosio-emotionaalisten vaikeuksien tunnistamiseen	29% (n=8)	67% (n=18)	4% (n=1)
<b>Mitä käytetään tuen tarpeen selvittämiseksi</b>			
		<b>Maininnat</b>	
Havainnointi		81% (n=22)	
Yhteistyö Kelton/elton kanssa		63% (n=17)	
Yhteistyö vanhempien kanssa		59% (n=16)	
Yhteistyö työkavereiden kanssa		52% (n=14)	
Kirjallisuus, netti		15% (n=4)	
Yhteistyö neuvolan kanssa		4% (n=1)	
Yhteistyö eri tahojen kanssa		4% (n=1)	

<b>Mistä menetelmistä halutaan lisäkoulutusta</b>			
		<b>Maininnat</b>	
Muksuoppi / muksuvelho		33% (n=9)	
Tunnekuusi ja mututoukka		30% (n=8)	
Askeleittain		15% (n=4)	
Hoivaava vuorovaikutusleikki/Theraplay		7% (n=2)	
Kaikista edellä mainituista		19% (n=5)	
<b>Mistä sosio-emotionaaliseen kehitykseen liittyvästä halutaan lisäkoulutusta</b>			
		<b>Maininnat</b>	
Kaikista		33% (n=9)	
Sosio-emotionaalinen kehitys		33% (n=9)	
Aggressiivisuus		30% (n=8)	
Eri menetelmät		7% (n=2)	
Vuorovaikutus		7% (n=2)	
Itsetunto		7% (n=2)	



## Sosio-emotionaalinen kehitys ja sen vaikeudet varhaiskasvat- tusikäisillä

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää Kallion alueen kunnallisissa päiväkodeissa työskentelevien lastentarhanopettajien tietämystä sosio-emotionaalisesta kehityksestä ja sen vaikeuksista sekä kartoittaa lisäkoulutustarpeita. Tutkimus oli kvantitatiivinen kyselylomaketutkimus. Se toteutettiin internet-pohjaisella Webropol ohjelmalla 7.5.2012–27.5.2012. Kyselyyn vastasi 27 lastentarhanopettajaa ja vastausprosentti oli 50%. Avoimet vastaukset analysoitiin luokittelun avulla. Lisäksi aineistosta tehtiin swot-analyysi, jossa kartoitetaan vahvuudet, heikkoudet, mahdollisuudet ja uhat.

### Kehittämistarpeita

- Lisäkoulutusta sosio-emotionaalisesta kehityksestä ja sen vaikeuksista
- Lisäkoulutusta sosio-emotionaalisen kehityksen tukemiseen käytettävistä menetelmistä ja niiden käytön lisääminen (vuorovaikutusleikki, askeleittain, tunnemuksu, mututoukka)
- Systemaattisen havainnoinnin ja dokumentoinnin parantaminen
- Omahoitajuuden toimivuuden parantaminen
- Erityislastentarhanopettajan palveluiden saatavuuden parantaminen
- Tunteiden nimeämisen opettamisen lisääminen
- Erityistä tukea tarvitsevan leikkiin pääsemisen tukeminen
- Lasten yksilöllinen huomiointi päivittäin

### Mietittäväksi

Havainnointia pidetään tärkeänä välineenä havaita tuen tarve, mutta systemaattista havainnointia tehdään vähän ja dokumentointi on vähäistä. **Miten siis lapsen tuen tarve selviää?**

Sosio-emotionaalista tuen tarvetta ei huomata varsinkaan silloin, jos se näkyy sisäänpäin kääntyvänä ei-toivottuna käytöksenä, kuitenkin lisäkoulutusta halutaan aggressiivisista lapsista. **Jäävätkö sisäänpäin oireilevat lapset huomaamatta kun eivät häiritse ryhmän toimintaa?**

VAHVUUDET	HEIKKOUEDET
<p>Myönteistä tunneilmaisua tuetaan</p> <p>Myönteistä kannustamista käytetään</p> <p>Aikuiset ovat sensitiivisiä</p> <p>Erilaiset tunteet hyväksytään</p> <p>Toiminta on kasvatuskumppanuuden mu- kaista</p> <p>Struktuurit ymmärretään tärkeiksi</p> <p>Työhön asennoituminen on myönteistä</p> <p>Huolenaiheet otetaan esille</p> <p>Ryhmän yhteenkuuluvuuden tunnetta ediste- tään</p> <p>Lasten välistä vuorovaikutusta tuetaan</p>	<p>Sosio-emotionaalista kehitystä ei tunneta tarpeeksi</p> <p>Työntekijöillä ei ole tarpeeksi keinoja vai- keuksien tunnistamiseen</p> <p>Sisäänpäin oireilevien vaikeudet tunniste- taan huonosti</p> <p>Menetelmiä käyttö on vähäistä ja ne tunne- taan huonosti</p> <p>Lapsien yksilöllinen huomiointi ei ole päi- vittäistä</p> <p>Tunteiden nimeämistä ei opeteta riittävästi</p> <p>Eriyistä tukea tarvitsevan leikkiin pääsyä ei tueta tarpeeksi</p> <p>Systemaattinen havainnointi ja dokumen- tointi on vähäistä</p>
MAHDOLLISUUDET	UHAT
<p>Omahoitajuuden toimivuuden parantaminen</p> <p>Systemaattisen havainnoinnin ja dokumen- toinnin lisääminen</p> <p>Lisäkoulutusta eri menetelmistä</p> <p>Menetelmien käytön lisääminen</p> <p>Eriyislastentarhanopettajan palveluiden saatavuuden parantaminen</p> <p>Lisäkoulutus sosio-emotionaalisesta kehi- tyksestä ja vaikeuksien tunnistamisesta</p> <p>Pienryhmätoiminnan lisääminen</p>	<p>Lapsiryhmien koon kasvaminen</p> <p>Oman edun tavoittelun korostaminen</p> <p>Median sisältämä väkivalta</p> <p>Monimutkaiset perhesuhteet</p> <p>Päivähoitohenkilöstön vaihtuvuus</p> <p>Taloudellisten resurssien huononeminen</p> <p>Kasvatuskulttuurin muuttuminen aggres- siivisuutta sallivammaksi</p>